

II RIIGIKOGU

4. istungjärk. **Protokoll nr. 107 (10).** 1924. a.

II Riigikogu koosolek 22. mail 1924 a.
kell 10 hom.

Kokku on tulnud 86 Riigikogu liiget.

Walitsuse looshis: põllutööminister A. Kerem, sõjaminister O. Amberg, tööhoolekandeminister Chr. Kaarna, siseminister Th. Rõuk, haridusministeeriumi kooliosakonna juhataja G. Ollik.

P ä e w a k o r d:

1. Rkl. J. Wain'i küsimine põllutööministrile Pänurme mõisatööliste maaga warustamise asjus.

2. Iseseiswa sotsialistliku töölispartei Riigikogu rühma arupärimise-ettepanek Wabariigi Walitsusele korratuste kohta põllutööministeeriumi metsade peawalitsuses.

3. 26 Riigikogu liikme arupärimise-ettepanek Wabariigi Walitsusele sõjamineeriumi mehaanika-töökodades päewapalkade vähendamise kohta.

4. Rkl-te O. Gustawson'i, J. Nanilson'i ja M. Janson'i arupärimise-ettepanek põllutööministrile riiklikust maataagarast rendileantud maade edasirentimise kohta.

5. Rkl-te O. Gustawson'i, M. Janson'i ja J. Nanilson'i arupärimise-ettepanek põllutööministrile metsade peawalitsuse korralduste kohta heina- ja karjamail kaswawa metsa rentnikkude omaks tunnistamata jätmise kohta Abjas.

6. Rkl-te J. Wain'i, A. Kärner'i ja P. Schütz'i arupärimise-ettepanek Wabariigi Walitsusele Tartumaal riigistatud Worbuse mõisa maa pealt wäikekohapidajate äraajamise asjus.

7. Rkl-te M. Martinson'i, K. Tamm'e ja J. Holberg'i küsimine Wabariigi Walitsusele Järwe walla Kükkruse küla talupidajate eraomanduse kasutamise takistamise üle Kükkruse põlewkiwitööstuse läbi.

8. Läbirääkimised Wabariigi Walitsuse wastamise puhul Saksa-Balti erakonna Riigikogu rühma arupärimise peale maaseaduse § 11 ja § 12 põhjal wõõrandatud inwentaari eest tasumaksmise asjus.

9. Tööstusliku töö seaduse muutmise seadus — Eesti sotsiaaldemokraatliku tööliste partei Riigikogu rühma ettepanek.

10. Omawalitsuste maksuseaduste muudatuste ajutine seadus — rahaasjanduse komisjoni ettepanek.

Rahaasjanduse komisjoni aruandja J. Kükkk.

11. Awalikkude raamatukogude seadus — III lugemisel.

Hariduskomisjoni aruandja H. Bauer.

Koosolekut juhatab esimees J. Tõnnisson.

Sekretäri kohal abisekretäär O. Köster.

Koosolek algab kell 10.40 min.

1. Päewakorra Juhataja J. Tõnnisson: Awan Riigikogu koosoleku. Päewakord on Riigikogu liigetele kätte saadetud. Päewakorra kohta on kirjalik ettepanek rkl. M. Martinson'i poolt päewakorra esimeseks punktiks wõtta komisjonide täiendawad walimised. (Häälletatakse.) Nähtawa enamusega on ettepanek wastu wõetud. Sellega on päewakord täiendusega wastu wõetud.

2. Komisjonide Rkl. M. Martinson'i täiendawad walimised. poolt on ettepanek tehtud omawalitsuse komisjoni rkl. Einbund'i asemele walida rkl. Pärilin. (Häälletatakse.) Nähtawa enamusega on omawalitsuse komisjoni rkl. Einbund'i asemele rkl. Pärilin walitud.

3. J. Wain'i küsimine põllutööministrile Pänurme mõisatööliste maaga warustamise asjus. J. Wain (sd.) (loeb): 1921 a. kewadel mõisa tüekeldamise puhul jäeti Pänurme mõisatöölistele 3 normaal-talu. Töölisi oli 25 perekonda, peale selle

wabadikud. Käesolewal kewadel wabanesid weel 7 perekonda töölisi. Nende jaoks reserweeriti üks normaal-talu, kuid pool sellest endisele mõisapidajale, kel

kaheliikmeline pere ja warem wiinawabriku koht tarwitada. Walitsuswõimude ettepanekul wabastasid — andsid ära asunikud 8 tiinu kõlbmata maad tööliste jaoks. Töölisperekondadest on: 4 — 5-liikmelised; 1 — 6-liikmeline ja 2 perekonda 7 liikmelised. Perekonna peale tuleb 0,75 tiinu kõbulikku maad.

Palun põllutöoministri wastata:

1) Kas peab ta Pärnume mõisatööliste warustamist maaga lõpetatud küsimuseks wõi tullakse ministeeriumis selle küsimuse juurde weel tagasi?

2) Kui ei peeta lõpetatuks, kas mõeldakse lähemal ajal maad juurde anda?

3) Millega põhjendatakse töölistele määratud maa andmist wiinawabriku koha tarwitajale?

Seda küsimust palun wõtta lähema arupärimis-koosoleku päewakorda.

4. Iseseiswa sotsialistliku töölispartei Riigikogu rühma arupärimise-ettepanek Wabariigi Walitsuse korratuste kohta põllutöoministee-riumi metsade peawalitsuses.

(Arupärimise-ettepaneku tekst:

„Riigikogus ja ajakirjanduses on korduwalt juhitud tähelepanu isewärki wahekordade peale metsade peawalitsuse juhataja ning sama peawalitsuse ametnikkonna wahel. Hoolimata sellest talitab metsade peawalitsuse juhataja endises suunas. Ühelt poolt ei reageerita kõrgemate metsametnikkude jätkuwate ametalaste kuritarwituste peale wääriliselt isegi siis, kui kuritarwitused awalikuks tehtud, teiselt poolt aga tarwitatakse alamate ametnikkude wastu lubamata karmi kätt ja surwewõtteid hoopis ilma põhjusega, wõi weel rohkem — sealgi, kus allurwad ametnikud omalt poolt tahaksid abiks olla ülemuse kuritarwituste awalikuks tegemisel.

Näiteks on tallealused palawaks kōetud Pärnumaa Audru metskonna metsaülemal nähtawasti selle eest, et ta julges maakonna metsaülema Auni üht üleaisalõõmist paljastada, mille tagajärjel Aun kohtu alla anti, ent endiselt oma kohal edasi püsib. Samuti on rahulikult oma praegusel kohal Wiljandi maakonna endine metsaülem Ilwes, keda teatud kuritarwituse awalikustuleku tagajärjel „karistuseks“ määrati Öisu metskonna metsaülema kohale, kus uute „arusaamatuste“ tagajärjel kohtu-uuriija poolt on nõutud ta wahi alla wõtmist wõi 600.000-margalise kautsjoni sissemaksmist.

Niisama iseloomulik on, et metsainspektorid oma rewideerimistel on leidnud kõik asjad olewat parimas korras neiski metskondades, kus otsekohe peale inspektorite rewisjoni riigikontrolli ametnikud on konstateerinud ilmseid kuritarwitusi (Rawa, Hallinga metskonnad). Sarnase pealiskaudsuse wõi sihilikkuse tagajärjeks on, wõidi aastate kaupa raisata riigi raha ja warandusi, ilma et kuritarwitused õigel ajal awalikuks oleksid tehtud.

Kirjeldatud kaitsekäe poliitika on seda wõrastawam, et samal ajal peawalitsuse alamate ametnikkude suhtes sama peawalitsuse juhataja praktiseerib karmust, mis igast piirist üle.

Nii teatas metsade peawalitsuse tolle-aegne ametnik Hans Laos, kes wabadussõjast wabatahtlikuna osa wõtnud ning wabadusristi ja rahalise autasu osaliseks arwatud, läinud aasta märtsis põllutöoministri nimele uue teenistuskoha saamiseks antud palwekirjas, et tolle-aegne peawalitsuse juhataja abi ning praegune juhataja Rosen tema, Laos'e, „rusikahoobiga rindu toast wälja wisanud“ ja lisaks sellele talle teenistuskoha põhjusi nime-tamata 15. märtsiks l. a. üles öelnud.

Sama kuulmata kombel on neil päewil talitatud metsade peawalitsuse ametnik August Warjun'iga. Wiimane oli sattunud wastollu peawalitsuse juhatajaga selle tagajärjel, et ta oli julenud juhataja paarikordsest eitawast otsusest hoolimata esitada otsekohe põllutöoministrile palwekirja, et talle, kui wabadussõjast wabatahtlikuna osawõtjale, määratud wälkesele asunduskohale lisaks antaks mõnetiuline metsamaatükike, millise palwe põllutöominister on rahuldanud. Siit algasid süüotsimised ja tagakiusamised, mis lõpesid sellega, et metsade peawalitsuse juhataja Warjun'i alandas registraatorist (palk 5.800 marka kuus) III järgu kantseleiametniku kohustetäitjaks (palk 4.600 marka kuus), ta 3 päewaks aresti mõistis, teda wastawa kaaskirjaga komandeerides Tallinna linna politsei reserwiülema korraldusse ja teda ähwardas kohalt hoopis „lendu panna“.

Esialgu pääsis Warjun kinniistumisest ainult selle tagajärjel, et usaldusarst dr. Pedussaar konstateeris, et Warjun terawa närwiwastuse tagajärjel wajab 3-päewalist puhkust. Intsidendi otseko-

hene tagajärg Warjun'i terwise suhtes ei piirdu waid sellega. Närwiarst dr. Luiga, kelle poole Warjun 3-dal päewal pöördus, konstateeris närwihai g u s t r a s k e l k u j u l n i n g w a j a d u s t t ö ö s t p u h k a m i s e k s j a r a w i t s e m i s e k s k a h e k u u k e s t e s.

Metsade peawalitsuse juhatajal ei näi aga sellest weel küllalt olewat. Kui ametnik Warjun 13. skp. metsade peawalitsusse ilmus, käsutati ta juhataja korraldusel jalapealt sealt välja, wastasel korral teda ähwardades arreteerida, milleks pisut hiljem paar politseinikku kohale kutsutigi.

Milliste konkreetsete ametlaste süütegude eest talle kahekordne karm karistus määratud, on Warjun'ile siimaani teadmata. Karistamine on sündinud n. s. §§ 69 ja 410 alusel, ilma et selle juures oleks kinni peetud § 410 ettenähtud karistusastmelisest korrast. § 69 ettenähtud arestipaneku õigust häbenes ülemus isegi tsariajal tarwitamast. Seda ebakohasem ja lubamatum peaks selle õiguse tarwitamine olema meil, demokraatlikus wabariigis, kus ametnikkude arestimääramine ülemuse korraldusel on ilmses wastolus wabariigi põhiseaduse § 8-daga.

Ülaltoodu põhjal palume Wabariigi Walitsuselt seletust:

1) Kas loeb Wabariigi Walitsus loomulikkuks korra, kus kõrgemate ametnikkude ametlaste süütegude peale waadatakse enam-wähem läbi sõrmede, alamaid ametnikka aga kõige pisemategi ekssimiste eest wõi teinekord hoopis ilma süütagi kõige karmimalt karistatakse?

2) Kui mitte, mis kawatseb siis Wabariigi Walitsus ette wõtta:

a) metsade peawalitsuse kõrgemate metsaametnikkude keskel ohtralt maad wõtnud kuritarwituste kõrwaldamiseks ja riigi waranduslikkude huwide energiliseks kaitsmiseks metsade peawalitsuse juhataja poolt? ja

b) alamate ametnikkude kaitsmiseks peawalitsuse juhataja omawoli wastu?

3) Kas mõtleb Wabariigi Walitsus ametnik Warjun'i loo selgitamiseks samme astuda ning tähendatud ametnikule määratud karistust tühistada?

4) Mis kawatseb Wabariigi Walitsus ette wõtta selleks, et edaspidi ametnikkude suhtes leiaks wankumata täitmist põhiseaduse § 8 ega korduks enam ametnikkude aresti määramised ülemuse korraldusel?

Palume wõtta see arupärimine Riigikogu lähema arupärimis-koosoleku päewakorda.

Iseseiswa sotsialistliku töölispartei Riigikogu rühma nimel:

(Allkirjad) Oskar Gustawson,
Jaak Nanilson,
J. Tiks.)

Tallinn, 14. mail 1924 a.

O. Gustawson (is.): Põllutööministeeriumi metsade peawalitsuse on ajakirjandus ristunud „soomustatud kantsiks Toompeal“. Selle nimetusega on enam kui trehwawalt iseloomustatud metsade peawalitsus. See asutus seal osutub tõesti kantsiks, kus walitsewad teistsugused kombed ja teine õhkkond, kui muis peawalitsustes. Selle soomustatud kantsi endine ülem Kitsing ja praegune komandant Roosen on osanud hoolitseda selle eest, et seal säiliks parunlik oberförsteri waim, mis sama matsiwaenulik kui aadeli-sõbralik. Ma olen weendunud selles...

Juhataja **J. Tõnisson:** Rkl. Gustawson, riigiasutuste kohta niisugust shargooni tarwitada ei ole kõlbulik.

O. Gustawson (is.): et suurem hulk lihtrahwa hulka kuuluwaist kodanikke, kellel metsade peawalitsusega kokkupuutumist, kibedusega on pidanud endi suhtes tundma — matsid on nad ja muud mitte midagi. Samuti kindel on, et pärisparunid Saksa soost ja Eesti werd tõusikud on ennast alati tundnud kui kalad wees, käies sisse ja välja härra Roosen'i riigis. Sama sikkude ja lammaste sorteerimine tolle aujärje paremale ja pahemale poole on samuti puhtalt läbi wiidud peawalitsuse juhataja suhtes talle alluwa ametkonnaga: ühed on ülemad, kelle hõlma naljalt hakata ei taheta, teised alamad, kelle ninna alati haaratakse.

Millist wilja aga sarnane kahepoolega süsteem on kandnud, seda näitab käesolew arupärimine, paljastades neid korratasi, mis paratamatud metsade peawalitsuse praeguses õhkkonnas ja praegusel juhatusel. Rääkides neist ei taha ma kõneleda sellest, et meil wastupidiselt härrade Kitsing'i ja Roosen'i wannutamistele puudub kawakindel ja ratsionell metsa-majanduspoliitika ja et selle asemel seal elatakse peost suhu. Iga aasta on metsade peawalitsuse juhataja eelarwe arutamisel reklameerinud suuri rahasummasid, mis metsad riigikassale andwat. Kuidas see rahategemine

aga metsade terwist pikema aja mõttes mõjutab ja kas ta oma rööwiseloomu peale waatamata keskmisegi normaaltasu wusega, — need mõlemad on küsimused, mis metsade peawalitsuse juhatajat suuremat huwitawat ei näi.

Ma olen weenduüud selles, et metsade peawalitsuses leiduwate andmete põhjal waewalt on wõimalik saada konkreetset ülewaadet kogu metsamajanduse kohta. Riigi statistika keskbüroo wastawa osakonna juhataja kaebab järelejätmatalt, et kõigist palwetest ning pealekäimistest hoolimata metsade peawalitsus keeldub keskbüroole andmast tarwilikka tooresandmeid, mille najal wõiks arwustiklikult walgustada metsamajanduse tõsist seisukorda. Mida metsade peawalitsus igawese raudwarana iga aasta pakub, nii statistika keskbüroole, kui Riigikogule, need on mingisugused arwud metsade üldise pindala kohta, mis härra Roosen'i iga-aastaseid pühalikka wannutamisi wastawalt püsiwat puutumata endises suures. Ja muidugi — pindala ise jääb puutumata, aga üks metsa pindala kännustikuga wõi nigela metsawiderikuga on kui hiidlase laps ilma hingeta.

Samuti walitseb Soodom ja Komorra metsaga ühes ülewõetud muu waranduse inwenteerimisel. Andmed olemasolewate saeweskite sisseseadete kohta on äärmiselt puudulikud. Need andmed, mis keskkohas olemas ongi, ei klapi tihti peale kohtadel saadawate andmetega. Nii et metsade peawalitsusel puudub enamwähem täpne ülewaade selle kohta, palju sarnaseid ülewõetuid warandusi ülewõtmisel üldse oli, ja praegu olemas on, millised neist inwenteeritud ja millised mitte, ning missugused juba on läinud kõige liha teed.

Üks lemmik on härra Roosen'ilgi — riikliku metsatööstuse operatsiooni fond. Selle ümber armastab ta väga muuterdada, aga siingi olles enam huwitatud wäiksemast nippest-näppest, kui suuremaist põhiküsimustest. Selle asemel, et maksimaalselt natsionaliseerida riiklikku metsatööstust, katsub ta jõudu metsade peawalitsuse eelarwe süwendamise kallal riikliku metsatööstuse operatsiooni fondi arwel. Ja au, kellele au tuleb anda: siin on mõningaid tagajärgi saawutatud. Nii on fondi summade arwel ametisse pandud terwe rida lisajõude, kelle palkamiseks eelarwes krediiti ette nähtud pole. Samuti on samade summade arwel peawalitsuse enda jaoks ja kohtadel ostetud

mööblit ja muud sarnast inwentaari, millel otsekohe metsatööstusega väga wähe pistmist. Kui härra Roosen tõuswas tempos jätkab samas suunas, siis muutub warsti enam kui küsitawaks, kas edaspidi üldse enam maksab jännata metsade peawalitsuse eelarwega wõi oleks otsarbekohasem kogu see kupatus teha peawalitsuse koduseks asjaks härra Roosen'i äranägemise järele metsatööstuse fondi arwel, millist siis muidugi wastawalt suurendada tuleks.

Riiklik metsatööstus on aga ühtlasi metsade peawalitsuse Achillese kannaks. Eestkätt tingituna nähtawasti sellest, et loetletud wäikese pisinosi juures nokit-sedes ei jätku härra juhatajal aega metsatööstuse juhtimiseks, ja et selle tagajärjel metsatööstuse juhtimine kohtadel sünnib sama koduselt kui omapäraselt.

Mitmed maakonna ja metskonna metsaülemad kipuwad waatama metsatööstuse mitte kui riikliku ettewõtte, waid kui oma isikliku lüpsilehma peale. Ja kui metsade peawalitsus oma kwalifitseeritud kuritarwitajate ja kuritarwitustega uhkelt samub teiste asutuste eesotsas, siis on suuremale hulgate neist saanud komistuskiwiks meelitaw metsatööstus. Ses suhtes on midagi mäda — nii kohtadel kui Toompea soomustatud kantsis.

Tõepoolest: Wiljandimaa metsaülem Ilwes maakonna metsaülema kohalt ametalase kuritarwituse tagajärjel tagandatud ja hiljem metskonna metsaülema kohal sisse lendanud. Pärnu maakonna metsaülem Aun kohtu alla antud. Sagadi metskonna metsaülem Mühlberg kahekordsete weotabelite otsas kohalt kohtu alla lendanud. Rawa metskonna metsaülem Schütz samuti. Wäana metsaülem Raudsepp 200.000-margalise paturaha otsas sama teed sõitnud. Hallinga metskonna metsaülem kuritarwituste tagajärjel tagandatud. Kõnnu metskonna metsaülemalt Grünberg'ilt 500.000 marka kautsjoniks sisse nõutud kohaliku kohtu-uurija otsusel, jne. jne. Kui samas tempos edasi jätkub, (J. H ü n e r s o n, põl.: Ü l e m u s e l o n k õ w a k ä s i.) ... siis on igatahes praktilisem mõne aja pärast loetleda neid maakonna ja metskonna metsaülemaid, kellega weel midagi seesugust „inimlikku“ juhtunud pole. Härra Hüner-son, Teie eksite oma oletusega.

Awalikuks tehtud kuritarwituste arwust järeldada, nagu peaks metsade peawalitsus agarat ja armetut wõitlust kuritarwituste wastu oma ametkonnas, oleks

sootu ekslik. Tõsiasi arvestades peab siin kahetsusega konstateerima hoopis midagi muud. Mitte ainult, et siin metsade peawalitsusel kindel käsi puudub, vaid veel enam: wõiks peaaegu öelda: siin aetakse ukutawat kaitsekäe poliitikat. Paar tõsiasja selle wäite tõestamiseks. Kui Wiljandi maakonna metsaülem Ilwes omal ajal palkide parwetamise otsas orki läks, siis määrati ta „karistuseks“ Öisu metskonna metsaülemale kohale, kus tema wist nüüdki uhkelt edasi istub, waatamata, et kohtu-uuriija uue awalikkussaanud portsu tagajärjel on nõudnud ta wahi alla wõtmist wõi vähemalt 600.000-margalise kautsjoni sissemaksmist. (Põllutööminister A. Kerem: Ei, härra Gustawson, see härra on waba.) Härra minister, Teie tulete ja seletate pärastpoole täpsemalt, kus pool nimelt härra Ilwes'e kuritarwitused on toime tulnud. Et kuritarwitusi olnud, seda ei salga Teiegi, härra minister. Pärnu maakonna metsaülemaga oli suur jant, enne kui nii kaugele saadi, et Tõstamaa Tootsile üle seadusliku normi wabaks antud raielankide lugu otsaga kohtuni suudeti wiia. Härra Aun istub aga teadagi endiselt oma kõrgel kohal kui aumees kunagi. Kellel aga asi aprasti kipub minema, on Audru metskonna metsaülem, kes Tootsi-Auni asja awalikkuse ette aitas sokutada. Sel metskonnaülemal käib käsi õige halvasti. Tema tallaalused näiwad sedawõrd palawaks köetud olewat, et teda teenistuse huwides tahetakse teisele kohale määrata. Meie teame aga wäga hästi, mis see teenistuse huwides ülewiimine tähendab. Samuti pidi Rawa metskonna abi metsaülem Malken jätma oma koha kõikwõimsa Schütz'i tempude paljastada aitamise tagajärjel. Kui ma ei eksi, tuli tal lahkuda, enne kui kohtuallaantud härra Schütz'il.

Eriti iseloomulik ses mainitud suhtes on metsainspektorite tegewus. Metsainspektorite üheks otsekoheks ülesandeks on wõidelda kuritarwituste wastu, neid awalikuks tehes kohapeal. Metsainspektorid wõtawad nähtawasti oma ülesanded wähe teisiti. Ma toon paar näitust selle kohta. Nii uuris inspektor Auksman pikalt ja põhjalikult Rawa metskonna asjaajamist. Ta otsus oli: asjaajamine kõigiti korras. Otsekohe peale selle rewisjonis sõitsid kohale riigikontrolli ametnikud. Nende ettepanek oli: Schütz raiskamiste pärast tagandada ja kohtu alla anda. Sama lugu kordus Hallinga metskonnas Pärnumaal.

Loetletud üksikasjust wälja minnes wõiksime üldistada: metsade peawalitsuse hea toon nõuab suurt pikkameelt ja ääretut heldust nende ülemate wastu, kes kuritarwituste otsa kuidagi komistanud. Alles siis, kui tehtud patud awalikult liig haisema läinud, hakatakse keskkohal end liigutama, et kuidagi reageerida. Selle juures aga katsutakse teinekord palju pahasemalt müksu anda neile, kes olid julgenud oma ninad pista härrade pattude pühadusse. Ei teeks tõesti mitte wiga, kui metsade peawalitsuse juhatajat suudetakse weenda, et temagi on otsekohe wastutaw kõigi seesuguste korratuste eest temale alluwas ametkonnas ning kohustatud energilisemalt wõitlema otse epideemiliseks muutuwate kuritarwituste wastu. Kui ta aga seda ei taha teha, wõi ei suuda teha, siis oleks kõige parem, kui lahkub see härra, kui et kõik ülemkond kindla käe puudumisel üksikute kaupaparatamatult lendu läheb. Mina arwan, keegi ei waidle selle wastu, et riigil igitahes odawam ja kasulikum tuleb kuritarwitusi ette ära hoida, kui tagantjärele neid selgitada ja süüaluseid kohtu alla anda. Metsade peawalitsuses on aga käidud hoopis wastupidist rada.

Sootuks teistsugust reshiimi praktiseerib metsade peawalitsuse juhataja alamate ametnikkude suhtes. Siin maksab waid ainus põhimõte: tarwita karmi kätt. Ja kui rääkida metsade peawalitsusest kui asutusest, mille ülemistes sfäärides walitseb õhkkond, mida härra Riigikogu juhataja mulle wastawa sõnaga ei ole lubanud iseloomustada, siis saawad seda eestkätt tunda alamad ametnikud. Need peawad olema kui hirmutatud kari kõrge ülemuse ees, aukartus ja wärin waid wooruseks. Ning häda sellele, kes julgeb minna wastollu härra juhatajaga. Illustratsiooniks paar sündmust.

Läinud aasta märtsis, kui härra Roosen alles oli peawalitsuse ülema abi, oli tal kokkupõrge metsade peawalitsuses teeniwa Hans Laos'ega, kes intsidenti põllutööministeeriumile antud palwekirjas alljärgnewat kirjeldab.

„Põllutööministrile. Metsade peawalitsuse arweametnik Hans Laos'i, elukoht Polgu tän. nr. 3, krt. 2, palwe. Esitlen Teile oma palwe, härra minister, paludes Teie lahket korraldust mind kandidaadiks määrata mõne wabanewa arweametniku ehk mõne muu koha peale arwepidamise ehk kantseleitöö alal. Oma koolihariduse olen saanud Wiljandi linna kõrgemas alg-

koolis. Teeninud olen waremalt „Dwi-gateli“ wagunitehases arwepidajana 1912—1916 a., Wene-Balti laewatehases 1916 a. kunni tehase ewakueerimiseni 1917 a. lõpul. Teenides metsade peawalitsuses 12. maist 1920 a. kunni siiamani, on minule pearaamatupidaja poolt peawalitsuse ülema abi korraldus edasi antud, et pean teenistusest lahkumise palwe 15. märtsiks s. a. sisse andma. Oma ametikohuseid olen püüdnud korralikult täita ja arusaamatuks jääb, mis eest pean seda trahwi kandma, et minult see ainukene wilets elamiswõimalus, wähesse palga abil, ära wõetakse. Wabadussõjas olin üks esimestest wabatahtlikkudest Narwa wäerinnal ja olen wabadusristi ja rahalise autasu osaliseks arwatud, aga ühtlasi on praegu teenistuse puudumisel elamise wõimalus wõetud.

Paar kuud tagasi anti järelmaksuga peawalitsuse ametnikkudele metskonnast tellitud küttepuid, kuna minule ei lubatud. Pöörasin suusõnalise palwega peawalitsuse ülema abi poole, ka minule üks süld puid lubada, mille peale sain wastuseks ägedate sõnadega ja rusikahoobiga rindu toast välja aetud. Külma korteri ja haige abikaasa pärast, kes hiljuti haigusest paranenud, olin sunnitud oma palwet peawalitsuse ülemale esitama ja wiimane rahuldus minu palwet.

Praegusel korral ähwardab mind teenistusest lahtilaskmine, kui ise wabatahtlikult tähtpäewaks ei lahu.

Jään lootma, härra minister, et Teie mitte ei keeldu korraldust tegemast, et mind mõne wabanewa koha peale ametisse saaks määratud. Tallinn, 7. märtsil 1923 a. (allkiri).“

Mina arwan, kui üks riigiteenija ametlikus palwekirjas sarnaseid tõsiasju konstateerib, siis neid ka tõsiasjadena wõtta tuleb. Mis puutub aga teguwiisi, kus härra Roosen endale lubab wabadusristi kawaleri wastu rusikaõigust tarwitada, mille eest talle ministriumis isegi märkust ei tehta, siis paneb see igatahes wõõrastama. Minu arwamise järele wäärrib sarnane wäljaastumine alama ametniku wastu millegi muu, kui selle, et sellest wahejuhtumisest mööda minnakse, nagu ei oleks siin absoluut mitte midagi sündinud, mida lähemalt selgitada mak-saks.

Wärskem etendus härra Roosen'i lawastusel kuulub käesolewa kuu algupoole. Siin on kannatajaks pooleks met-

sade peawalitsuse registraator, härra August Warjun. Wahejuhtumine härra August Warjun'iga on oma iseloomult tagajärgede suhtes esimene sellesarnane Eesti wabariigi lühikeses ajaloos, ja sellepärast wäärrib see lähema waatluse.

Wahejuhtumise kohta ilmus „Waba Maas“ 9. maist k. a. numbris järgmine sõnum: „**Ülema poolt aresti.** Karm kord metsade peawalitsuses. Kantseleiametnik Warjun 3-ks päewaks aresti määratud. Metsade peawalitsuse kantseleiametnik on oma ülemuse rahulolematuse ära teeninud ja määrati metsade peawalitsuse poolt 3-ks päewaks aresti. Et aga metsade peawalitsusel enesel arestimaja puudus, sai härra Warjun härra Roosen'ilt kirjaliku käsu ilmuda 7-al skp. $\frac{3}{4}$ Tallinna politsei reserwiülema korraldusse. Politseireserwil puudusid aga iga-sugused alused Warjun'i wahi alla wõtmiseks, sest kaasasolewas kirjas ei olnud arestist sõnagi räägitud. Lugu lõppes sellega, et Warjun ministriumi usaldusarsti tunnistuse esitas, mille järele ta haiguse pärast 3-ks päewaks teenistusest wabastati, kuna aresti äraistumise küsimus edasi lükati. Aresti algpõhjuseks olnud see, nagu kuuleme, et Warjun, kes ise asunik, maa juurde saamise asjus julgenud oma ülemuse otsuse peale põllutööministrile kaebada. Selle eest alandatud teda 3. järgu ametnikuks, kuid Warjun tõrkunud nüüd allkirja andmast, mis eest ka arest määratud.“

Sama lehe järgmises 11. mai numbris on awaldatud järgmine õiendus: „Mis eest määrati ametnik Warjun aresti? Metsade peawalitsuse ülem Roosen on saatnud kirjaliku seletuse, milles öeldakse: metsade peawalitsuse ametnik August Warjun sai minu määrusega 5. maist s. a. nuhtluss. § 69 ja 410 põhjal karistatud tema teenistuse alal ettetulnud suuremate kõrwalkaldumiste ja wäärnähtuste tagajärjel, mis-sugused Warjun'ile teada anti. Sellel karistusel pole mingisugust ühendust Warjun'i maasaamise küsimusega.“

Tõsiasjad aga räägiwad teist keelt. Need walgustawad omapäraseid wahekordi, mis küllalt huwitawad selleks, et julgen enesele lubada koormata Riigikogu natuke pikemalt selle wahejuhtumise eelkui ka lõpulooga tutvustamisega. (Wahel hüüe A. Jürman'i, põl., poolt.) Härra Jürman'ile tõepoolest ei ütle see wahejuhtumine mitte kui midagi, niikaua kunni „oma mehed“ mängus ei ole. Kat-sugu aga keegi oma käe pista põllumeeste

kogudesse kuuluwa isiku külge, siis lähewad põllumeeste kogude mehed sedamaid marru. Neil hakkab inimene alles põllumeeste kogude liikmest peale. (W a h e l h ü ü d e d p õ l l u m e e s t e p o o l t.)

Härra Warjun astus metsade peawalitsuse teenistusse 20. märtsil 1923 a. Selle juures esitas tema oma korralikkuse kohta ühes palwekirjaga järgmise tunnistuse, mis wälja antud raudteewalitsuse terwishoiu osakonna poolt: „Tunnistus. Tunnistus on wälja antud August Warjun'ile töenduseks selleks, et tema I järgu kontoriametnikuna raudtee terwishoiu osakonnas 1. juunist 1922 a. kuni 20. märtsini 1923 a. teeninud ja omal palwel ametist lahkunud on. Oma teenistuse kestel on Warjun tema peale pandud kohuseid püüdega ja korralikult täitnud, kainet ja ausameelset olekut üles näidanud ja selle läbi kaasteenijate usalduse wõitnud. Tunnistus on wälja antud August Warjun'ile tema isiklikul soowil.“ Raudtee terwishoiu osakonna juhataja (allkiri).

Metsade peawalitsuses sai härra Warjun oma ülesannetega hästi hakkama, samuti ei jätnud soowida tema wahekorrad kaasametnikkudega. Wähemalt ei ole kuulda olnud, et läinud aastal oleks tehtud ainustki märkust härra Warjun'ile süütegude eest, mille peale härra Roosen oma õienduses tähelpanu juhüb. Need asjad tulid alles pärastpoole. Läänud sügisel esitas härra Warjun, kes wabadussõjast osa wõtnud, palwekirja, et temale asunikukoht antaks. See palwe leidis rahuldust. Härra Warjun on nimelt teeninud 2. diwiisi külgehakkawate haiguste haigemajas 26. XI. 1919 a. kuni 1. juulini 1920 a., kus tema oma ametikohuseid korralikult täitis. Samuti on tema wabatahtlikuna wabadussõjast liinil welskerina teenides osa wõtnud. Käesolewal aastal on esitanud härra Warjun Wabariigi Walitsuse metskonna metsade peawalitsusele palwe temale lubada metsamaatükki, mis küünib kiiluna tema maatüki manu ja mis ühtlasi teiselt poolt teiste asunikude põldudega piiratud ja mille kohta Warjun esitas Tartu III ringkonna walitseja ning ka kohaliku metskonna metsaülema poolt wäljaantud tunnistuse, et nimetatud metsamaatükk tema asunikukohale tarwilik, sest asunduskoha põld on kehwa, karjamaad ei ole ja heinamaad wähe. Ka piiride õiendamise mõttes on metsamaatükk tarwis asunikukohale külge liita.

Nõnda tunnistab Tartumaa III ringkonna walitseja: „Sellega tõendan, et Neeruti asundusetalu nr. 18 asunik August Warjun on spetsiaal haridusega põllumees ja oma krunti korralikult harinud.

Kuna põllumaa kehwa, ning karjamaa puudub ja ka heinamaad koguni wähe, on krundil wõimatu majapidamist soowitud ja tarwilisele kõrgusele tõsta, sellepärast oleks soowitaw krundile karjamaad juurde anda.“ (Allkiri.)

Samuti konstateerib Otepää metskonna metsaülem järgmist: „Neeruti mõisa planeeritud krundi nr. 18 asunik August Warjun'i palwet Teile edasi saates, awaldan arwamist, et palwe wõiks rahuldada piiri õiendamise ja krundi majandusliku järje tõstmise mõttes.

Juurdelõike suurus oleks metsamaad umbes 3,96 tiinu, mis suuremalt osalt 1922 a. kultiveeritud ja heinamaad 0,70 tiinu.“ Wastaw allkiri.

Metsade peawalitsuse juhataja waatas küsimuse peale teisiti. Ta arwas, et härra Warjun'ile, kes wabadussõjast osa wõtnud, ei ole seda maa juurdelõiget tarwis. Ta ütles selle andmisest kategooriliselt ära. Põhjuseks tõi härra Roosen ette: Metsamaad olla juba nii kui nii liiga palju wälja antud ja sellepärast ei saa tema Warjun'i palwet rahuldada. Kui härra Warjun eitawa wastuse korral lubas otsekohe härra põllutööministri poole pöörata siis sai härra Roosen wäga wihaseks ja lausus härra Warjun'ile enda sõnade järele palujale: „Kui mina, kui Koltshaki walitsuse endine majandusminister „ei“ ütlen millegi kohta, siis ei tohi põllutööminister sama küsimuse kohta „ja“ ütelda. Mis mina teen, on tehtud.“ Sellepeale waatamata julges ometi härra Warjun oma kohta kaalu peale pannes otsekohe wastawa palwekirjaga põllutööministri poole pöörata ning selle palwekirja lõppu paigutada märkuse: „Olen paar korda metsade peawalitsuse poole palwega pööranud, kuid nagu näha, ei taha metsade peawalitsuse juhataja põllumajanduse tähtsusest aru saada ja kaitseb metsamaad selle peale waatamata, kas ta ka kasu meie wäikesele rahwale toob wõi ei.“

See märkus õieti oligi kõige kurja alguseks ja juureks. Põllutööminister seda palwet läbi waadates kirjutas palwekirjale järgmise resolutsiooni: „Nii kui näha ringkonnawalitseja ja metskonna metsaülema tunnistustest, tuleks Warjun'ile nõutud metsamaatükk juurde planeerida. Põllutööministeerium palub metsade peawa-

litsuse juhataja arwamist selle kohta.“ See märkus saadeti seisukoha wõtmiseks metsade peawalitsuse juhataja härra Roosen'ile. Nüüd leidis härra Roosen, et tema oma elemendis on ja hakkas tegutsema selleks, et oma otsust, maksu mis maksab, jõusse jätta. Terwe rida kõrgemaid metsametnikka hakkasid põllutöoministrile wiimase resolutsiooni kohaselt wastust redigeerima. Näituseks, metsainstruktor preili W a l k — 2 korda, siis wanem maamõõtja Rutopõld — 2 korda ja metsandusosakonna juhataja Reidolf — paar korda. Ent ikkagi ei olnud härra Roosen wastusega rahuldatud. Lõpuks sooritas selle wastuse, härra Roosen'i käsul, härra Netze, pikemate katsete järele, nii et see härra Roosen'ile wastuwõetaw oli. Selle wastuse redigeerimine nõudis ametnikkudelt umbes 10 päewa waewarikast tööd ühelt poolt ja teiselt poolt aitas härra Roosen'i wiha Warjun'i wastu wiia äärmuseni. Siit peale läheb süüotsimise jant lahti. Härra Roosen tegi otsekohe peale wastuse redigeerimist metsainspektor Auksman'ile ülesandeks koguda kõigilt ametnikkudelt härra Warjun'i tegewuse kohta andmeid, mis wõiksid olla süüdistusmaterjaaliks härra Warjun'i wastu. Selle ülesande lahendamisele asuski metsainspektor Auksman, jättes kõrwale oma otsekohesed teenistuse ülesanded. Ta uuris paar nädalat põhjusi, mis wõiksid olla küllaldased Warjun'i kõrwaldamiseks. Iga ametniku käest päriti ametlikult, kas kellegil ei ole midagi Warjun'i peale kaebada. Ühesõnaga, pandi kõik mängu, et leida põhjusi Warjun'i trahwimiseks. Lõppude lõpuks seadis Auksman, mitmepäewalise raske waewanagemise järele, kokku konkreetse paturegistri, milles figureerisid järgmised rängad patud ja eksimised. Küsiti nimelt: Kas on Warjun tööajal põllutöoministri riumis käinud? 2) mis põhjusel tema seal käinud? 3) kui kaua seal olnud? 4) kas on Warjun masinapreilit palwet wõi midagi muud masinal ümber kirjutada lasknud? 5) kas on tema ametiaja kestel metsade peawalitsuse ruumides wastu wõtnud kõrwalisi isikuid jne.?

Säärane oli eelmäng ja kui kõik walmis, siis kärgatas kou 6. mail metsade peawalitsuse ülema kabinetis. 6. mai sündmust kirjeldab Warjun järgmiselt: „6. mail kell kümme kutsus sekretäär Mihkelson metsade peawalitsuse juhataja käsul mind kantseleisse ja andis mulle paberi läbi lugeda ja käskis alla kirjutada.

Läbi lugedes leidsin, et kõik punktid ei wasta tõele. Nende süüdistuste lõppu oli pandud weel minu alandus, see on — noorema asjaajaja palgast kunni 3. järgu kantseleiametniku kohustetäitjani, tähendab terwelt (4) neli palgajärku allapoole. (5800-st 4600 peale.)“

See paber kandis metsade peawalitsuse juhataja härra Roosen'i allkirja. Ma tähendasin: „Mina ei kirjuta niisugusele paberile alla ega tunnista siin ettetoodud punkte õigeks.“ Selle peale sai sekretäär wihaseks, haaras minu hõlma alt metsade peawalitsuse registratuuri raamatu ütelde: „Siis ei ole ka Teid enam ametisse tarwis. Minge ettekotta ja oodake.“ Mina pärisin, kas ma siis tööd ei wõi edasi teha, mille peale sekretäär wastas: „Ei wõi enam, minge ettekotta ja oodake.“ Selle peale läks sekretäär Mihkelson metsade peawalitsuse juhataja kabinetti. Wähe aja järele sain uksehoidjalt ka palutud metsade peawalitsuse juhataja kabinetti, kus ka metsade peawalitsuse tööstusosakonna juhataja härra Saks seis. Kui ma ukse waewalt awada jõudsin, käratas metsade peawalitsuse juhataja härra Roosen kõigest kõrist: „Ah Teie ei täida minu käskusid?! Kas tahate, ma saadan Teid kohe (7) seitsmeks päewaks kinni!“ Neid sõnu kordas ta mitu ja mitu korda karjudes. Ma sain hirmunult waewalt küsida: missugused käsud olen ma täitmata jätnud, kas allkirja wõi? Selle peale sai härra Roosen weel wihasemaks ja käratas:

„Ma alandan Teid 3. järgu kantseleiametnikuks ja sinnagi kohustetäitjaks. Kui nüüd weel üks sõna, siis lendate.“

Mind saadeti põõningule, kus metsade peawalitsuse arhiw segamini pillutud ja täiesti tolmuga üle kaetud, kaustasid alla tassima. Ma tegin seda tööd nurisemata, kuigi selle juures ennast juba haiglase tundsin olewat. Teisel päewal — 7. mail — tulin tööle, et küll kõik mu närwid üles olid kistud ja haiglane olin. Tööle tulles juba hommikul wara kutsus kohtu asjaajaja härra Anderson mind enese juurde ja ütles: „Metsade peawalitsuse juhataja ettekirjutusel olen kohustatud Teid üle kuulama. Siin on Teie kohta minul kästud juurdlus toime panna eilse lärmitsemise kohta kantseleis ja ka ülema kabinetis.“

Ma seletasin, et kui niisugune on olnud, siis ainult wastuoksa, nende, see on sekretääri ja härra Roosen'i poolt,

mida ka kirjalikult kohtu asjaajajale ära andsin, seletades sõna sõnalt asja käiku. Minu seletusega ei olnud härra Roosen rahul ja määras minule 3 päewa aresti, see on — kaks trahwi korraga; ametist alandust 4 astet ja 3 päewa kinni.“

7. mail käsutas härra Roosen härra Warjun'i Tallinna linna politsei reserwiüleme korraldusse, teda warustades järgmise kaaskirjaga:

„III j. kantseleiametnik A. Warjun'ile. Ettekirjutus-käsk. Sellega teen Teile kohuseks ilmuda täna 7. skp. kell $\frac{3}{4}$ Tallinna linna politsei reserwiüleme korraldusse (Polgu tän. nr. 7, Tallinnas).

Käesolewa käsu kättesaamise üle seda allkirjaga tõendada.“ (Allkirjad.)

Politsei reserwiülemale tuli sarnane wisiit üllatusena. Teie näete ise, et isegi meie väga paljuga wilunud politsei ei ole harjunud selle uudusega, millega härra Roosen tahab rikastada Eesti ülidemokraatlikku riiki. Seda ajutist segadust kasutades ruttas härra Warjun ministeeriumi usaldusarsti poole ja sai sellelt järgmise tunnistuse: „August Warjun wajab haiguse puhul puhkust kolm päewa (Neurasth. acuta). 7.V.24.“ Allkiri): Dr. K. Pedusaar.

10. mail pööras härra Warjun närwiarst dr. Luiga poole ja see konstateeris oma tunnistuses järgmist: „August Warjun 33 a. w., ametnik metsade peawalitsuses, põeb raskel kujul närwihaigust (Neuroosis), millepärast ta wajab tingimata puhkust tööst, ning rawitsemist kahe kuu kestes. See tunnistus on antud esitamiseks ametiasutusse. 10. V. 1924.“ (Allkiri): Dr. J. Luiga.

See kolmekordne karistus ei rahuldanud aga nähtawasti weelgi härra Roosen'i. Kui härra Warjun ühel lähemal päewal metsade peawalitsuse hoonesse tuli, siis wõeti teda seal wastu hüüdega: „Teie ei tohi üldse metsade peawalitsuse ruumidesse ilmuda, Teie peate jalapealt lahkuma.“ Siis lisatud weel juurde, et kui tema jalapealt ei lahku, kutsutakse politsei otsekohe kohale. Pisut hiljem olagi kaks politseinikku metsade peawalitsusse ilmunud, wististi selleks, et härra Warjun'it seal arreteerida. Sarnane on wahejuhtumise wäline külg.

Kui aga sisuliselt asja juurde tulla, siis on lugu weel rängem, rängem nimelt härra Roosen'i wastu. Härra Roosen põhjendab Warjun'i karistamist Wene nuhtlusseaduse III kõite §§ 410 ja 69-ga.

§ 410 räägib sellest, et wõib ametnikule teenistuslehte sisse kanda märkuse, tema palka wähendada, wõi teda kõrgemast astmest alamasse astmesse määrata. Selle juures teeb aga § 410 tingimuseks, et nende kolme rängema karistuse eel peawad käima märkused, mis sama aasta kestel kolm korda tehtud. Siin on kindel kord ette nähtud, millal wastaw ülemus wõib tarwitada üht kolmest äärmisest karistusest. Antud puhul tuleb aga konstateerida, et metsade peawalitsuse juhataja ei läinud aastal ega ka tänawu ühtegi märkust härra Warjun'ile teinud ei ole, wälja arwatud see jant, mis wiimaste päewade kestes härra Warjun'i palwekirja tagajärjel tema wastu toime pandud. Mina arwan, et seesugused intriigid ei wõi olla põhjuseks ettenähtud märkuste tegemiseks § 410. Sellegi paragrahwi juures tuleb konstateerida, et härra Roosen seda paragrahwi on rikkinud, kui ta ilma pikema jututa, ilma ühegi ametliku märkusega on alandanud registraatori August Warjun'i III järgu kantseleiametniku kohustetäitjaks, wiies teda terwelt 4 palgaredeli astet allapoole. (J. Holberg, põl.: Meil ei olegi riigiteenijate hulgas astmeid.) Mina usun — siin teewad palgaastmed wahet. Mina arwan, et härra Holberg'ilegi ei ole ükskõik, kas tema saab 5.800 marka wõi 4.600 marka kuus palka. Alamale ametnikule tähendab aga see palga wähdamine 1.200 marga wõrra kuus palju rängemat hoopki kui Teil.

Weel hullem lugu on aga teise paragrahwiga, — 69-ga. Tõsi, § 69 märkus näeb ette, et ametiasutuste juhatajatel on õigus distsiplinaar-korras alluwaid ametnikka seitsmeks päewaks aresti määrata, kui ametnik on eksinud. Härra Roosen on siin wist küll esimene, kes seda paragrahwi on julgenud Eesti demokraatlikus wabariigis tarwitada. Minu teada ei ole ükski minister, ükski peawalitsuse juhataja enne teda sarnast sammu astuda julgenud, wälja arwatud wast sõjawägi ja politsei, kus distsiplinaar-karistused praktiseeritawad. Weel enam, on awalikult teada, et Wene tsaariajalgi oldi ettewaatlik selles paragrahwis lubatud karistamise õiguse tarwitamisega. Need olid harukordsed juhtumised, kus otsekohene ülemus kohtust mööda minnes administratiiv-korras ametniku aresti mõistis. Ma rõhutan, isegi tsaariajal häbeneti sarnast õigust tarwitada. Kui see tsaariajal nii oli, siis arwan ma, peaks seda rohkem

selle paragrahwi tarwitamisel häbi tuntama demokraatlikus wabariigis, kus Wene nuhtlusseaduse § 69 on ilmses wastolus meie põhiseaduse § 8-ga. Põhiseaduse § 8 ütleb: „Wälja arwatud kuriteolt tabamised ei wõi kedagi arreteerida wõi tema isiklikku wabadust kitsendada muidu, kui kolituwõimude otsusega, kusjuures see otsus peab ühes põhjendustega wangistatule esitatud olema 3 päewa jooksul peale wangistamise.“ (W a h e l h ü ü e J. H o l b e r g'i, põl. poolt.)

Mina usun, et arreteerimine on isikliku wabaduse kitsendamine. See peaks härra Holberg Teile, kui noorele juristile selge olema. Siin on aga härra Roosen põhiseaduse paragrahwi wahetanud tsari-aegse seaduse paragrahwiga. Meie arwates on see intsident sarnane, millest wai-kides mööda minna ei tohi, siis, kui ei taheta teha alamaid ametnikka ülemuse kaitseta mängukannideks. Meie arwates peab Riigikogu enamus siin oma sõna ütleva: kas ta kiidab heaks põhiseaduse § 8 ilmse rikkumise wõi mitte. Siin ei ole küsimus mitte ainult härra Warjun'i ja härra Roosen'i wahekorras, waid siin on kaalul tähtis põhimõte. Ametnikkond ei saa ükskõikseks jääda, kui tema suhtes tahetakse ilma pikema jututa annulleerida põhiseaduse § 8, mis kindlustab isiklikku wabadust. Ametnikkonnal on õigus nõuda oma õiguste kaitset Riigikogult. Leiab Riigikogu enamus, et § 69-dat, nagu härra Holberg ütleb, — „kahjuks liiga wähe on tarwitatud“ — Jumala nimel... Sel puhul oleks aga otsekohe waja wõtta ja ilma pikema jututa muuta põhiseaduse § 8 wastaw osa. Praegu maksab aga wäide, et need eriseaduste paragrahwid, mis on otsekoheses wastolus meie põhiseadusega, automaatselt tühistuwad. (J. Soots, põl.): See on ainult Teile arusaamine nii.) Muidugi, härra kindral Soots saab sellest teisiti aru. Aga sellest ei järgne weel, et härra Soots'il siin õigus oleks.

Sellepärast olemegi meie tarwilikuks pidanud wastawa arupärimisega esineda, Riigikogu tähelepanu juhtides neile üldistele korratustele, mis metsade peawalitsuses maad wõtnud, ning ühteaegu rõhutades üksik wahetuhtumisi ametnik Warjun'i ja Laos'ega ning põhiseaduse § 8-da ilmset rikkumist. Riigikogu peab niihästi ühe kui teise küsimuse kohta oma otsustawa sõna ütleva. Riigikogu enamusest oleneb, kas tema kiidab heaks metsade

peawalitsuses walitsewa korralageduse, samuti põhiseaduse rikkumise wõi mitte. Mina lõpetan rõhutades weel kord härra Roosen'i sõnu:

„Mina olen olnud Koltschaki walitsuses majandusministriks, sellepärast kui mina ütlen millegi kohta „ei“, siis ei tohi põllutööminister „ja“ öelda.“ See on äärmiselt tabaw enese karakteristika. See seletab kõik. Tõepoolest: kui härra Roosen leiab, et talle on liig kitsas metsade peawalitsuse juhataja koht ja et tema palju rohkem kõlbaks interwentsiooni walitsuse kõikwõimaks majandusministriks, kes käsib ja keelab, siis paistab mulle, et Eesti wäiksesse wabariiki see härra oma pakitsewa energiaga hästi ära ei mahu ja et sellepärast parem ja terwem oleks härra Roosen'ile endale ja Eesti riigile, kui see härra katsuks endale leida lähemal ajal awaramad tegutsemiswõimalused kusagil suuremas riigis. Panen ette arupärimine wastu wõtta.

Juhataja **J. Tõnisson**: Kodukorra § 87 põhjal panen hääletamisele arupärimise-ettepaneku, mida rkl. Gustawson on põhjendanud. (Hääletatakse.) Arupärimise poolt on antud 34 häält, seega on arupärimine wastu wõetud. Asjalikuks märkuseks on sõna härra põllutööministril.

Põllutööminister **A. Kerem**: Kuna minul korda ei ole läinud Wabariigi Walitsusele käesolewat arupärimist ette kanda, siis ei saa ma kahjuks kohe selle peale wastata. Pealegi on täna siit kõnetoolilt ette toodud faktisid, mis selgitamist nõuawad. Aga kuna siin muuseas ette on toodud asjaolu, et metsade peawalitsuse ülem on kedagi rusikaga rindu löönud, mida mina oma ametkonnas kuidagi lubatawaks ei saa pidada ja mille kohta mina juurdluse kohe ette wõtsin, kui sellest arupärimise puhul minule teatawaks tehti, siis tahtsin juurdluse tagajärgi siin faktilise märkusena ette kanda. Juurdlus on täiesti selgitanud, et mitte midagi sellesarnast metsade peawalitsuses ette ei ole tulnud. Rkl. Gustawson'i poolt siin ettelõetud põllutöömisteeriumi ametniku Laos'i palwekiri on 22. märtsil 1923 a. põllutööministri nime peale sisse antud. Sellele palwekirjale ei ole minu eelkäija käiku andnud ja ta jäi seisma. Kui minule aga arupärimise teksti kaudu teatawaks sai, et metsade peawalitsuse ülemat sarnases asjas süüdistatakse, siis kutsusin ma nimetatud

ametnik Laos'e oma juurde ja küsisin, kas tema poolt 1923 a. tõstetud süüdistus tõele wastab. Tema wastas minule, et see wastab tõele. Sellepeale tegin ma korralduse oma abile wiibimata juurdlust toimetada ja üle kuulata neid isikuid, kes seda asja pealt on näinud. Ametnik Laos'i poolt tõendati, et löömist pealt on näinud metsade peawalitsuse ametnikud Kelle, Anderson ja Ohakas ja peale selle veel ametnik, kes enam metsade peawalitsuses ei teeni, Tsernilowski-Sokol. Ülekuulamisel seletab ametnik Laos juba teistsiti kui palwekirjas. Siin räägib ta: sellejuures läks härra Roosen ägedaks, tõusis püsti, ütles: „Wälja“, sealjuures mind lükates — mitte enam „rusikaga lüües“.

← (E. Weberman, rhwsw.: Mis waheselsiis on? J. Piiskar, is.: Kas see oli hooga wõi ilma hoota?) Waadake, selle kohta, kas see oli hooga wõi ilma hoota, sellekohta nendesamade isikute tunnistus, keda see ametnik ütles, kõike seda pealt näinud olewat. Asi mängib ühes ja samas toas. Ametnik Anderson räägib järgmist: „Endise ametniku Laos'i asjus seletan, et 1922 a. lõpul oli selleaegsel peawalitsuse juhataja abil Roosen'il jutuaamine puude pärast endise ametnik Laos'iga kaunis äge sellepärast, et raha ei olnud puude wast ära makstud Laos'i poolt, kuid löömist wõi rindu tõukamist ei sel korral, ega ka mõnel teisel korral ei näinud ega kuulnud. Minu töölaud oli härra Roosen'i lauast umbes 8 sammu eemal ühes toas. Nagu mäletan, nõudis Laos puude wõlgandmist wäga tungiwalt, aga seda ei tahetud lubada, sest tema wõlg oli juba suur.“ Metsade peawalitsuse asjaajaja Kelle ja Ohaka ütelused on samasugused. Ühes üteluses on veel öeldud, et peale selle nõndanimetatud „rusikahoobi löömise ja wäljawiskamise“ ametnik Laos sinnasamasse rahulikult mõneks minutiks juttu ajama on jäänud. Tähendab, rusikaga rindulöömist ja wäljawiskamist wist olnud ei ole.

Ma ei hakka sellest praegu rääkima, mis tema otsekohesed ülemused räägivad, sellega tulen oma ajal, ma tahtsin iseloomustusena ette kanda ühe wäljawõtte palwekirjast, mida Warjun'ile alluw ametnik on saatnud 8. webruaril s. a. Riigiwanemale: „2 a. oma ametikohuste täitmisel wastawa ülemuse täielist rahulolemist ära teenides kujunes asi teiseks 1923 a. märtsikuus, kus wõeti sama ametkonda teenistusse keegi härra War-

jun, endine raudteewalitsuse welsker. Nimetatud isik asetati registratuuri osakonna juhatajaks, kus tema esialgu täielist wilumatust wäljendas. Tööoskamatuse tunnuseks oli see, et ametisseastumise päewast alates oli temale abiks öde, kes õhtukeskkoolis käis ning ennelõunasel wabal ajal kõik härra Warjun'i töö korda saatis, — ma lisan juurde, et tasuta.“... See on alluwa ametniku tunnistus, mida meie juures sagedasti rohkem hinnatakse kui ülemuse oma. (O. Gustawson, is.: Kas see oli telituid töö?) Ei, härra Gustawson, see oli webruaris. Lõpuks wõin veel esimesele asjaolule juurde lisada, et endise metsade peawalitsuse ametniku Laos'i kaebtus, et metsade peawalitsuse juhataja Roosen teda on löönud, tekib alles 3 kuud peale fakti sündimist, kuna see löömine olla 1922 a. lõpul olnud, kaebtus aga anti sisse märtsikuus 1923 a., siis kui Laos'ile ette pandi peawalitsusest lahkuda.

5. 26 Riigikogu liikme arupärimine Wabariigi Walitsusele sõjaministeeriumi mehaanika-töökodades päewapalkade wähen-damise kohta.

(Arupärimise-ettepaneku tekst:

„Sõjaministeeriumi mehaanika-töökodade ülema käsukirjaga 14. märtsist s. a. on tähendatud töökodades tükitööde hindamisel aluseks wõetud palganormid, mille järele I grupi I kategooria tööline keskmise töowiljakuse juures päewas teenib 114 m. 64 p. + 30%, aga ära muudetud endine korraldus, mille järele iga keskmise töölise töö normaaltund wäljaõppinud treialitel, elektrotehnikutel, tiseritel ja lukuseppadel hinnati 40 mrk., ehk 320 mrk. päew.

II ja III kategooria tööliste palgad on wastawalt vähemad ja algawad 96 mk. 80 p. päewas, kuna endiste normide järele isegi mustatöölised raskemate tööde peal 30 mk. tunnis tasu said, see on 240 mk. päewas.

Sarnane üle 50% ulataw töötasu wähen-damine elukalliduse tõusu ajajärgul ei ole lubataw ja tekitab tööliste õigustatud meelekibedust.

Nõuame Wabariigi Walitsuselt seletust:

1) Missugustel põhjustel on töötasu wähen-damine ette wõetud? ja

2) Kas kawatseb Wabariigi Walitsus sõjaministeeriumi mehaanika-töökodade ülema korraldust ära muuta?

Tallinnas, 16. mail 1924 a.

(Allkirjad):

J. Woiman, E. Jonas, H. Ostrat, R. Penno, M. Janson, A. Jõeäär, B. Eilman, E. Martinson, M. Martna, K. Wirma, A. Rei, A. Porman, Ed. Peterson, P. Schütz, J. Piiskar, J. Tikas, I. Seljugin, W. Grigorjew, Ed. Luts, J. Jürna, B. Oja, L. Johanson, A. Kärner, A. Womm, J. Wain, J. Nanilson.“)

Juhataja **J. Tõnisson**: Kuna nimetatud arupärimist toetavad 26 Riigikogu liiget, seega enam kui 25 Riigikogu liiget, siis on tähendatud arupärimine kodukorra järele vastu võetud.

6. O. Gustawson'i, J. Nanilson'i ja M. Janson'i arupärimise-ettepaneku põllutööstuse riiklikust maatagavarast rendileantud maade edasirentimise kohta.

(Arupärimise-ettepaneku tekst:

„Maaseaduse § 16 põhjal antakse riiklikust maatagavarast maad ainult neile, kes seda ise harides üksikult või koos teistega endid elatawad waid maapidamisest

wõi peawad maad kõrvaltööhäruna. Maaga sahkerdamine maa edasirentimise kaudu wahelkasu teenimiseks käib maaseaduse põhimõttele risti vastu. Sellele wastawalt keelabki maareformi teostamise määruste § 111 maa edasirentimise terwelt wõi osalt teisele isikule. Sama paragrahw näeb küll ette, et põllutööstusminister edasirentimist lubada wõib. Arusaadaw aga, et siin on mõeldud erandjuhtumisi, kus maa edasi renditakse mitte profiidi saamiseks, waid kus maa ajutine edasirentimine hädapärast paratamata.

Sellest maaseaduses endas ja selle teostamise määrustes kindlasti wäljendatud põhimõttest hoolimata on aga maid edasi renditud waid wahelkasu saamiseks. See on sündinud osalt nähtawasti põllutööstusministri loal, osalt oma pead. Erilisel näikse hoogu wõtnud olewat seesugune maaga sahkerdamine läinud aastal ja tänawu kewadel. Renditakse edasi terwed asundustalud, wõttes 200.000 wõi rohkemgi marka „eesõiguse“ eest. Sarnaseid enampakkumisi reklameeritakse awalikult ajalehtedeski. Samuti renditakse maid wäikeste tükkidena osaliselt edasi — rendi eest kunni tuhat ja rohkemgi marka wakamaa.

Nõuame põllutööstusministrilt seletust:

1) Kas sünnib säärane maade edasirentimine põllutööstusministri loal?

2) Kui ja, siis missugused seaduslikud alused arwab endal olewat põllutööstusminister tarwitades oma loaandmisõigust maa edasirentimiseks sealgi, kus maid edasi renditakse waid selleks, et saada kõrget wahelkasu?

3) Kui ei, millega on siis seletataw, et maade edasirentijatega ei talitata maaseaduse teostamise määruste § 118 p. 2 ettenähtud korras?

4) Kas ja kuidas kawatseb põllutööstusminister panna piiri seesugusele sahkerdawale maa edasirentimisele?

Palume wõtta see arupärimine Riigikogu lähema arupärimis-koosoleku päewakorda.

Tallinn, 21. mail 1924 a.

Riigikogu liikmed: Oskar Gustawson, J. Nanilson, M. Janson.“)

O. Gustawson (is.): Käesolew arupärimine, mis kõneleb riiklikust maatagavarast rendileantud maade edasirentimisest, tahab tuua selgust tähendatud küsimusse, mis ähwardab iga päewaga põnewamaks minna. Küsimus on nimelt: kas on õigus riiklikust maatagavarast saadud maad edasi rentida ja millistel tingimustel. Läinud aasta lõpust ja käesolewa aasta kewadest alates on eriti energiliselt hakatud tegutsema suunas, mis ei wasta maaseaduse põhinõuetele. Maaseaduse § 16 lausub järgmist: „Maad antakse neile, kes seda hariwad üksikult ehk teisega koos, olgu et nad endid ainult maapidamisest elatawad, ehk maad peawad kõrvaltööhäruna.“ Loomulik, et see põhimõte pidi leidma wäljenduse maaseaduse teostamiseks antud määrustes. Siin lausub § 111, et rentnikul ei ole õigust ilma põllutööstusministriumil loata maad terwelt ehk osalt edasi rentida teisele isikule. Tähendab, põllutööstusministriumile antakse õigus edasirentimiseks luba anda. On aga teada, et on hakatud liig laialt praktiseerima wastawate lubade andmist. Mitmel puhul on Riigikogus tähelepanu juhitud sellele, et üksikud maasaajad kas osalt wõi terwelt maad edasi on rentinud ainult selleks, et saada võimalikult suurt wahelkasu. On teada mitmed juhused, kus edasirentimiseks sõlmitud lepinguwahekorras rahaline wõi naturaalent wõimatu kõrgeks aetud. Enne sündis sarnane edasirentimine enam-wähem pool-salaja, nagu althõlma. Awalikult ei juletud sellest palju rääkida. Wiimasel ajal näikse

siin aga teatud pööre läbi löönud olewat. Läänud aasta sügisest ja käesolewa aasta kewadest alates on ilmunud „Päewalehes“ ja „Waba Maas“ kuulutused, millistes asundustalusid soowijatele välja pakutakse. Üks samasisuline kuulutus ilmus tänawu aastal „Waba Maas“.

Õnnetus oleks wäiksem, kui edasirentija annaks maa edasi samadel tingimustel, millistel maa riigilt saadud. Häda seisab aga selles, — nagu ma juba rõhutasin, — et nõutakse ja saadakse 10—20 wõi weel rohkemgi korda renti enam, wõi jälle kõrget ühekordset tasu eesõiguse edasiandmise eest. Sarnane edasirentimine on meie arusaamise järele enam kui ebaloomulik. Põllutööministeeriumile on tehtud otsekoheseks kohuseks walwata selle järele, et sarnaseid edasirentimisi mitte ei tohiks sündida. Siin peaks põllutööministeerium meie arusaamise järele tarwitama seda õigust mis temale annab maareformi teostamise määruste § 118 p. 2., mis lausub: „Rentnik kaotab õiguse rendimaa peale, kui ta maad ilma loata osalt ehk terwelt teisele isikule edasi rendib.“ Põllutööministeerium ei ole tarwilikuks pidanud seda pressi wajaliselt tarwitada.

Ühtlasi paistab meie arust olewat ebanormaalne see, et põllutööministeerium liig kergel käel on hakanud andma lubasid edasirentimiseks. Maaseaduse mõtte järele on seletamatagi selge, et wõib anda edasi rentimiseloat ainult siis, kui seda tingiwad erakordsed põhjused, põhjused, mis ajutist laadi, ja mis ajutiselt keelawad maasaajaid otsekohe ise maad harida. Siit aga välja lugeda, nagu wõiks põllutööminister ilma pikema jututa igale maasaajale otsekohe lubada oma asundustalu välja rentida kõrge rendi eest, on wõimata, kui seda siiski tehakse, siis on see meelewaldne ning seaduswastane. Sarnase meelewaldse tõlgitsemise tulemuseks on üldiselt läbi löönud arwamine, nagu tuleks põllutööminister igal tingimisel igale ühele wastu. Ja siit ongi tekkinud pahe, et on hakatud otse hangeldama asundustalude edasirentimisega. Meie arwates tuleks sellele piir panna.

Kui üleolewalt ja häbenematult siin teinekord talitatakse, seda illustreerib wäikene juhus Walkna mõisast. Sõnum selle kohta ilmus „Waba Maas“ ja ma kannaksin selle ette: „Wäärnähtused maareformi teostamisel.“ Mõisawalitseja eesõigusi ostmas. Maaseadus keelab meil igasuguse maaga hangeldamise, kuid sel-

legipärast wõib maareformi teostamisel iga sammu peal leida hangeldamisi ja asundustalude kokkuostmisi üksikute kätte, kellel selleks mammonat.

Nii näiteks Walkla mõisas, kus maad asunikkudele 1. maist kätte antakse. Waewalt oli Harju maakonnawalitsus kandidaadid kohtadele kinnitanud, kui juba mõisawalitseja ja endise omaniku Rammi poolt tormijooks kohasaajate peale algas.

Et nimetatud härrad kohti kohemaksetawa raha eest ostsid, siis meelitas see mitmeid pakkumist wastu wõtma.

Teiste hulgas ostis walitseja ka langenud sõduri omastele, Salmisto külas elawale perekonnale I. le autasuna antud asundustalu eesõigused 70.000 marga eest ära.

Et peale selle weel kolmelt sarnasel kombel eesõigused omandatud, siis jääb mõisasüda ühes suurema osa hoonetega härra Rammile ja tema walitsejale tagasi. Nii kui kuulda, jääwat ka hobusepostijaam ühes kahe normaaltaluga Ramm ja Ko. kätte, siis sellega ka peaaegu terve mõis.

Huwitaw on asjaolu, et härra Ramm sellekohase märkuse peale, et sarnane hangeldamine keelatud on, õige iseteadwalt wastas: „Minul on kõik wõimalik, sest mulle on härrad Tallinnas head tutawad.“

See hea tutwuse moment näikse edasirentimiste juhtumistel üldse ainumäärawa tähendusega olewat. Selle juures waadatakse liig kergelt maa edasirentimise warjamiseks tehtud fiktiivlepingute peale. Teatawasti oli esitatud eelmisel Riigikogu koosolekul rkl. Kärner'i poolt Kaiu ja Karitsa mõisades ettetulnud wäärnähtuste kohta küsimine, mis muuseas käsitas ka maade edasirentimist. Sel puhul leidis põllutööminister härra Kerem loomuliku olewat, et seal on maad edasi renditud endisele mõisawalitsejale. Põllutööminister wastas küsijale — härra Stackelberg'i poolt olla esitatud wastaw kirjalik dokument, millest selguwat, et nimetatud härra olla maasaajate poolt tööliseks palgatud ja sellepärast ei ole siin juriidiliselt midagi tetä.

See on aga küsimuse liig lihtne lahendamine. Iga sarnase dokumendi juures tuleks tõsisemalt katsuda selgeks teha, kas antud puhul tegemist ei ole fiktiivlepinguga, mis sõlmitud selleks, et maaga sahkerdada wõida. Neist tõsiasjadest

wälja minnes oleme meie esitanud käesolewa arupärimise, et selgust tuua kahes küsimuses, nimelt:

1) Missugustel põhjustel arwab põllutöominister tarwiliku olewat oma õigusi maade edasirentimisel laiendada sinna maale, et igal tingimusel maade edasirentimist lubada?

2) Mispärast ei ole põllutöominister tarwitanud § 118 punkt 2 ettenähtud õigust rendiwahekordi lõpetada nendega, kes ilma põllutöoministeriumi loata maid edasi on rentinud?

Et neisse küsimustesse selgust tuua, panen ette käesolew arupärimine wastu wõtta.

Juhataja **J. Tõnisson**: Panen ettepaneku hääletamisele. (Hääletatakse.) Käesolewa arupärimise wastuwõtmise poolt on 30 häält, seega wastu wõetud.

7. O. Gustawsoni, M. Janson'i ja J. Nanilson'i arupärimise-ettepanek põllutöoministrile metsade peawalitsuse korralduste kohta heina- ja karjamail kaswawa metsa rentnikkude omaks tunnustamata jätmise kohta Abjas.

(Arupärimise-ettepaneku tekst:

„Oma otsustega 22. ja 23. weebruarist 1922 a. aktid nr. nr. 162 ja 176 tunnustas wastaw kohalik komisjon Abja mõisa järel olewate renditalude „Mulgi-Jaagu nr. 14/II“ ja „Ewerti nr. 31/9“ hooned ja karja- ning heinamaail kaswawa metsa

nende kohtade waldajate tasuta omanduseks. Tähendatud otsused leidsid kinnitust nii maakonna komisjonis kui ka põllutöoministeriumis. Sellest hoolimata las kis metsade peawalitsus „Mulgi-Jaagu“ heinamaal kaswawa metsa käesolewal aastal maha raiuda, puid teistele müües ja koha rentnikku ennast hoopis ilma jättes. Samuti pandi läinud aasta lõpul metsade peawalitsuse poolt „Ewerti“ heinamaal rentniku poolt maharaiatud metsamaterjalal sekwestri alla ja müüdi käesolewal aastal maha, rentnikku isegi töörahast ilma jättes.

Nõuame põllutöoministrilt seletust:

1. Millistel motiividel on metsade peawalitsus tegelikult tühistanud ministeeriumi poolt kinnitatud otsuse tähendatud kahe renditalu heinamaa metsa rentniku omaks tunnustamise kohta?

2. Mis mõtleb põllutöominister ette wõtta rentnikkude rikutud õiguste jalule seadmiseks?

Tallinn, 21. V. 1924.

(Allkirjad) Oskar Gustawson,
M. Janson,
J. Nanilson.“)

O. Gustawson (is.): Kõneallose arupärimine käib metsade peawalitsuse tegewuse kohta. Selle peawalitsuse üldist õhkkonda ja tegewuse suuna olen ma eelmises arupärimises käsitanud ja sellepärast ei tarwitse mul sellejuures pikemalt peatada. Käesolew arupärimine piirdub konkreetse küsimusega Abja wallas asuwa kahe talu heinamaal kaswawa metsa rentnikkude omaks tunnustamise kohta. Lühidates joontes on asjakäik niihästi ühes kui ka teises talus järgmine: 1922 aastal 22. weebruaril kokkuseatud akt nr. 162 kõneleb järgmist: „Abja mõisa järele olewa renditalu „Ewerti“ nr. 31/9 metsa ja ehituste rentniku omanduse õiguste kindlaksmääramise üle „Riigi Teataja“ nr. 89/90 — 1921 a., wäljakuulutatud Wabariigi Walitsuse poolt 19. juunil 1920 a. wastuwoetud määruse „Riigi Teataja“ nr. 19 — 1920 a. wäljakuulutatud lisamääruse ja põllutöoministri juhatuskirja alusel 12. maist 1921 a. nr. 62/89.

Komisjonist wõtsid osa: esimees Pärnumaa riigimaade I ringkonna walitseja A. Kangur, liikmed: Polli metskonna metsäülem A. Reinbach, Abja wallawalitsuse esitaja Hendrik Pärna.

1) Metsa asjus „Ewerti“ renditalu nr. 31/9 rentnik Jaan Rõand on 50 a. seda talu raharendi eest kasutanud; selle talu maa on kindlate piiridega mõisa maast eraldatud. Endise (weneaegse) rendilepingu põhjal rentnikul metsa kasutamise õigust ei olnud.

2) Hoonete asjus said teated Abja wallawalitsuse tunnistuse põhjal 17. II. 1921 a. nr. 321 järgmiselt üles pandud:

Kokku wõttes komisjon ühel häälel otsustas: 1) Abja mõisa renditalu „Ewerti“ nr. 31/9 heina- ja karjamaa peal kaswaw mets tasuta rentnik J. Rõand'i omaks tunnustada. 2) Sellesama taluhoone J. Rõand'i talu hooned rentniku omaks arwata, kui ta siin aktis tähendatud osa hinnatud wäärtusest ühes hoonete müügi-määrustes ettenähtawate protsentidega ära maksab. Otsus, edasikaebtuse tähtaeg ja kord rentnik J. Rõand'ile kuulutatud 1922 a., weebruaril 1922.

Samasugune akt on kokku seatud Abja wallas asuwa „Mulgi-Jaagu“ renditalu nr. 14/II kohta, kus samuti niihästi rendilolewad hooned kui ka heinamaal kaswaw mets on rentnik Uniwere omaks tunnustatud. Kohalikus komisjonis tehtud otsused on hiljem maakonna komisjonis kinnitatud. Samuti on tehtud otsus kinnitust leidnud põllutöoministeriumis 7. mail 1923 a. Kõik näis täiesti korras olevat. Siinjuures ei oleks ülearune mööda minnes tähendada, et rendilepingut sõlmides „Ewert“ talurentnik Rõand'iga wiimase protesti peale waatamata rendilepingusse ometi tehti märkus: mets on riigi omandus. Sellejuures seletas ringkonnawalitseja, et see pooletolli wõrdki komisjoni teatud otsust ei annu leeri. Olla nõnda, et pärastpoole, kui metsade küsimus üldiselt lahendatakse, siis saawat ka rentnik Rõand metsa nii kui nii ilma tasuta omaks, kui rentnik rendikohta üle 40 aasta pidanud. „Mulgi“ talu nr. 14 kohta rendilepingut sõlmides jäeti wastaw märkus sisse kandmata, sellega heinamaal kaswawat metsa rentnik Uniwere täielikuks omanduseks tunnustades. Nõnda oli asja eellugu. Kui aga Rõand ja Uniwer oma õigust metsa kohta tahtsid tegelikult kasutama hakata, siis selgus äkki, et metsade peawalitsus küsimusest siiski teisiti aru saab. „Ewert“ koha mets pandi läinud aasta detsembris sekwestri alla. Rentnik Rõand oli metsa maha raiunud ja üles töötanud. Sellele järgnes metsade peawalitsuselt 25. augustil 1923 a. järgmine korraldus: „Karksi metskonna metsaülemale. Was-tuseks esitisele 18. augustist s. a. nr. 894 ja metsawaht Kinnas'e teadaannet tagasi saates teatab metsade peawalitsus, et kodanik Jaan Rõand'i krundil toimepandud metsaraiumine tuleb politsei kaasabil senniks seisma panna, kui kadastrimetsa küsimus lõpulikult otsustatud ja põllutöoministeriumi poolt wälja töötatud ja Riigikogule esitatud seaduse kawa läbi waadatakse ja wastu wõetakse. Tähendatud metsast ülestöötatud materjaalid tulewad sekwestri alla wõtta. Kui kodanik J. Rõand soowib metsa edasi raiuda ja sekwestreeritud materjaale kätte saada, enne kui wastaw seadus Riigikogu poolt wastu wõetakse ja awaldatakse, siis nõudke tema käest tõendawaid dokumenta, millest selguks, et mets, kus tema ülestöötamist toimetab, on karjamaa — mitte aga kadastrimets. Tagajärgedest teatage metsade peawalitsusele. Lisa: nimetatud.

Alla kirjutanud wastawa osakonna juhataja.“

See korraldus saadeti koha peal täide: mets pandi sekwestri alla, ülestöötatud materjaale rentnikult ära wõttes. Loomulik oleks nüüd olnud, et sekwestri alla pandud materjaalid seista oleks lastud, neid aga mitte teistele edasi müüdüd. Nõnda ei ole aga talitatud — käesolewal kewadel on need materjaalid teistele edasi müüdüd. Selle juures ei ole tarwilikuks peetud rentnik Rõand'ile isegi mitte tööraha wälja maksta. Metsade peawalitsus algatas rahukohtus rentniku wastu protsessi, nagu oleks rentnik kuritahtlikult riigimetsa tarwitunud. Kaotas aga selle protsessi. Sellest hoolimata aga jäi metsade peawalitsus oma kiuslikule seisukohale, rentniku õigusi täiesti ignoreerides. Rentnik Rõand wajab ehitamiseks hädasti materjaali. Tema asjamesed palwed ja nõudmised aga on rahuldumata jäetud. Meie arusaamise järele on metsade peawalitsus siin kaalumata ja ülekohtuselt talitanud. „Ewert“ kohal kaswawa metsa kohta ei ole kindlaks tehtud, et see osalt oleks piirimärkidega eritletud kadastrimets. Tegelikult ei saadagi seda wahet teha, sest kõik need metsatükid on nii segi pillatud, et otse wõimatu on neid üksteisest lahutada. Seda arwamist, et siin wahetegemine wõimatu, on ka metsakomisjon pooldanud, ja kõik metsa, mis „Ewert“ heinamaal kaswamas, rentniku omaks tunnustanud. Sellepärast jääbki arusaamatuks, mis põhjusel on metsade peawalitsus lõpulikult kinnitatud metsa omakstunnustamise otsust ignoreerides, kõne all olevad metsamaterjaalid sekwestri alla pannud ja maha müüdüd, rentnikku täiesti ilma jättes puudest kui ka töötasust. Meie ootame seletust sarnase omapärase tegevuse kohta.

Seesama maksab ka „Mulgi-Jaagu“ talu heinamaal kaswawa metsa kohta. Seal on käesolewal kewadel samuti metsa müüma ja maha wõtma hakatud, sellejuures keeldudes rentnik Uniwere'le taksihinnaga metsa müümast. Tähendatud metsa kohta on, nagu ma juba algul tähendasin, põllutöoministeriumi poolt kinnitatud otsus olemas: see mets on rentniku omandus. Kui aga metsade peawalitsus siingi isewärki ümberkorralduse on teinud, siis tuleb selgitada, millistel motiividel see sündinud. Sellepärast olemegi esitanud arupärimise, et põllutöoministri-le wõimalust anda tulla ja seletada, kuidas

sarnased korraldused metsade peawalitsuse poolt üldse wõimalikud on. Panen ette käesolew arupärimine wastu wõtta.

Juhataja J. Tõnisson: Et kindlaks teha, kui palju Riigikogu liikmeid arupärimist toetawad, panen selle arupärimise hääletamisele. (H ä ä l e t a t a k s e.) Arupärimise-ettepanekut on toetanud 34 Riigikogu liiget, sellega on see arupärimine wastu wõetud.

8. J. Wain'i, A. Kärner'i ja P. Schütz'i arupärimise-ettepanek Wabariigi Walitsusele Tartumaal riigistatud Worbuse mõisa maa pealt wäikekohapidajate äraajamise asjus. (Arupärimise-ettepaneku tekst: „Worbuse mõisa maad on juba pikemat aega II diwiisi intendantuuri käes kasutada. Et intendantuur tarwitab sõjawäe hobuseid ja inimesi tööde juures tasuta, siis näidatakse majapidamises puhaskasu. Kasulikkus on majapidamist juhti waid

inimesi kihutanud wõimalikult kõike maad oma kätte koondama, ka seda, mis juba väga kaua rendikohtadena wäikemaapidajate käes olnud. Maa koondamisele ei pane piire see asjaolu, et wäikerentnikud ise oma maju ehitanud ehk põhjalikult parandades suuri kulusid kannud; samuti ei panda tähele kohaliku rahwa ega selle rahwa esituse — wallanõukogu proteste, mida awaldatakse rentnikkude wäljaajamise wastu, nendelt maalapikeste ärawõtmise wastu. Toome tüübilisema näituse.

Ühe reserwsõduri kaitseks astub wälja Worbuse wallanõukogu ühel häälel, waatamata ilmawaadete ja huwide lahkuminekute peale. Nii loeme wallanõukogu protokollist: „p. XIII. Juhataja, wallawanema abi J. Ilwes pani nõukogule ette Jaan Puberg'i palwe sepatöö koha asjus. Isiklikult seletas sepp Puberg, et tema on selle „Wanaweski“ koha hooned osalt ise parandanud ja walmis teinud ja palub selle sepakoha peale kandidaadiks jääda. Nõukogu eesolewat asja läbi arutades tegi ühel häälel otsuseks: Sepatöö koht wäljale tarwilikuks tunnistada, järgnema Worbuse mõisa planeerimise puhuks sepp Puberg'i kandidatuur sepakoha peale kindlustada. Sellekohase palwega riigimaadeülema ees esineda. Nõukogu liikmed. Sekretäär. Wallawanem. (allkirjad protokollil)“.

Ühes sellega esitati wallawalitsuse poolt tunnistus selle kohta, et „nimeta-

tud kohta on wanematel aegadel rendil peetud, rendikohana“ ja „et sepp Puberg on seda „Wanaweski“ kohta juba neli aastat rendi peal pidanud.“

Nii palju kui arupärimise esitajatel teada, soowitas Tartumaa riigimaadeülem wäikekohapidajatele wastu tulla — arwatavasti II diwiisi intendantuurile selgeks teha, et temale ei ole rendile antud mitte wäikekohad, waid maa, mida mõisa majapidamisena kasutati.

Peaks rendileping selles mõttes puudulik olema, et rentijad wõiwad wäikekohapidajatega oma äranägemise järele talitada, siis ei peaks põllutöoministeeriumile suuri raskusi mitte tegema riigiasutusele, nagu seda on diwiisi intendantuur, maareformi alalisemaid mõisteid selgeks teha, ning juhtumisel, kui neile seda selgeks teha ei saa, siis rendilepingut lõpetada.

Ülaltoodud asjaolude põhjal palume herra põllutöoministrit wastata järgmise arupärimise peale:

1) kas on põllutöoministeeriumile teada ülalkirjeldatud asjaolud?

2) Kui teada on, mida mõtleb ta teha wäikerentnikkude kaitseks?

3) Millega põhjendab põllutöoministeerium maa andmist sõjawäeosa kätte, kelle ülesandeks ei ole pooleski maamajandust tõsta?

Palume see arupärimine wõtta lähema arupärimis-koosoleku päewakorda.

Toompeal, 21. mail 1924 a.

(Allkirjad) J. Wain.
A. Kärner.
P. Schütz.“)

J. Wain (sd.): Wäga austatud Riigikogu liikmed! Mina tarwitaks arupärimise põhjendamiseks ainult mõni minut. Tähendaksin niipalju, et kui maareformi teostamise juures lahkarwamisi ette on tulnud mõnegi küsimuse alal, siis nende maapidajate kohta, kes juba maareformi teostamise eel oma maa peal olid, püsi üksmeelsel arwamisel, et nad oma, nende kohtadele jääma peaksid. Esitatud arupärimine käsitab kohtadelt äraetawate maapidajate küsimust, kes ise juba maad aastate kestes tarwitunud. Kohad on wäikemaapidamistena ka enne neid tarwitada olnud. Nii seisame nähtuste ees, et mõnes mõisas suurmaapidamisi tükeldatakse, teises kohas talud uuesti kokku koondatakse. Siin on tegemist riigiasutusega, teise diwiisi intendant

tuuriga, kes maareformi põhimõtetega wastollu on sattunud; wastollu sattunud ihtlasi kohaliku rahwa üksmeelse arwamisega. Mina arwan, et Riigikogu sellesse küsimusse tarwilikuks peab selgust nõutada ja panen sellepärast ette seda arupärimist wastu wõtta.

Juhataja **J. Tõnisson**: Et selgitada, kui palju Riigikogu liikmeid arupärimist toetawad, panen selle ettepaneku hääletamisele. (Hääletatakse.) Arupärimise-ettepaneku poolt on 26 Riigikogu liiget. See arupärimine on wastu wõetud.

9. M. Martinson'i, K. Tamm'e ja J. Holberg'i küsimine Wabariigi Walitsusele Järwe walla Kukruse küla talupidajate eraomandamise kasutamise takistamise üle Kukruse põlewkiwitööstuse läbi.

M. Martinson (põl.) (loeb):

„Riikliku põlewkiwitööstuse läbi Kukruses on paljude Järwe walla Kukruse küla ostutalude maapind rikutud. On isegi maapinna sisselangemisi ühes tööloomade ja tööriistadega ette tulnud. Kaewandusest ärajuhitud wesi wal-

gub talude karjamaadele ja muudab need sooks.

Palume Wabariigi Walitsuselt wastust:

1) Kas Wabariigi Walitsusel on ülemalkirjeldatud seisukord teada?

2) Mis mõtleb Wabariigi Walitsus ette wõtta, et Järwe walla Kukruse küla talupidajate eraomanduse kasutamine takistatud ja rikutud ei saaks?

3) Kas mõtleb Wabariigi Walitsus tasu määrata Järwe walla Kukruse küla talupidajatele tekkinud kahjude eest ja missuguses korras?“

10. 9. päewakorrapunkti järgmise arupärimiskoosoleku peale edasilükkamine.

C. Schilling (sks.): Teen ettepaneku päewakorrast wälja jätta punkt 9 — läbirääkimised Wabariigi

Walitsuse wastamise puhul Saksa-Balti erakonna Riigikogu rühma arupärimise peale maaseaduse § 11 ja § 12 põhjal wõõrandatud inventaari eest tasumaksimise asjus — ja neid järgmise arupärimiskoosoleku päewakorda üles wõtta; lisan juurde — isiklikkudel põhjustel.

Juhataja **J. Tõnisson**: (Hääletatakse.) Nähtawa enamusega on rkl. Schillingi ettepanek wastu wõetud.

11. Tööstusliku tööseaduse muutmise seadus — Eesti sotsiaaldemokraatliku tööliste partei Riigikogu rühma ettepanek.

L. Johanson (sd.): Ma teen ettepaneku seda seaduseelnõu anda töökaitse komisjoni.

Juhataja **J. Tõnisson**: Makswakorra järele läheb seaduseelnõu, mis walitsuse poolt esitatud, otsekohe komisjoni, aga Riigikogu liikmete poolt esitatud seaduseelnõu saatuse otsustab Riigikogu. Panen härra Johanson'i poolt tehtud ettepaneku hääletamisele. (Hääletatakse.) Nähtawa enamusega on see ettepanek wastu wõetud.

Kuulutan weerandtunnilise waheaja.

Waheaeg algab kell 12 päewal.

Peale waheaga jätkub koosolek kell 12.25 min.

Koosolekut juhatab esimees **J. Tõnisson**.

Sekretäri kohal abisekretäär **O. Köster**.

12. Omawalitsuste maksuseaduste muudatuste ajutine seadus — I lugemisel.

Rahaasjanduse komisjoni aruandja **J. Kukk**: Lugupeetud Riigikogu liikmed! Omawalitsuste mak-

suseaduste muudatuste ajutine seadus, mis Riigikogu poolt tähtajalise läbiwaatamisele rahaasjanduse komisjoni anti, on rahaasjanduse komisjoni poolt sisuliselt läbi waadatud. Selle seaduse kohta jõuti rahaasjanduse komisjonis otsusele, et tema praegusel kujul tuleb Wabariigi Walitsusele tagasi anda. Selle otsuse tegemiseks olid mõõduandwad osalt wormilised, osalt ka sisulised põhjused. Seaduseelnõu, nagu ta Riigikogus arutamisel oli, põhjeneb oma olulistes osades uute maksuseaduste kawatsustel, mis alles Riigikogu poolt wastu wõtmata. Kui nüüd Riigikogu enne liikumata waranduse maksu ja tulumaksu muudatuse seaduse maksamahakkamist wõtaks wastu selle uuendatud omawalitsuste maksuseaduse, sellega oleks teine samm enne astuda katsutud, kui esimene astutud. Riigikogu ei saaks nende seaduste juures enam nii talitada, nagu tema wahest sea-

duste arutamise kestel seda tarwilikuks oleks pidanud. Juba neil puhtwormaalsetel põhjustel ei oleks üldse see seadus Riigikogusse arutusele tulla wõinud, enne kui liikumata waranduse seaduse ja ärimaksuseaduse muudatused ei oleks Riigikogu poolt wastu wõetud.

Teiselt poolt on see seadus tingitud omawalitsuste puudujääkidest, mille katmiseks peaks käesolew seaduseelnõu uued allikad ja abinõud kätte näitama. Kui aga arwesse wõtta, et need uued allikad on seotud jällegi muudetawate maksuseadustega, ei annaks sel kujul wastu wõetud seadus mingisuguseid tegelikka allikaid ega abinõusid omawalitsuse eelarwete tasakaalu wiimiseks. Seadus oleks puht teoreetiline produkt ja peaks seisma jääma senni, kummi teised seadused wälja antakse, millele omawalitsuse seadus on rajatud. Käesolewa aasta eelarwe puudujääkide katmiseks sel kujul seadus mingisuguseid nimetamiswäärilisi allikaid ei anna. Rahaasjanduse komisjon, kõike seda kaaludes, tuli arwamisele, et seadus tuleks walitsusele tagasi anda ümbertöötamiseks. Kuid ühtlasi awaldas rahaasjanduse komisjon soowi, et walitsus sellest seadusest eraldaks tähtsamad osad, nimelt liikumata waranduse maks waldade heaks ja isikumaks waldade heaks, mida wõiks erinowellina weel rutuliselt maksma panna ja mille kaudu oleks waldadel wõimalik, kes kõige suuremate puudujääkide all kannatawad, oma eelarwet tänawu weel tasakaalu wiia. Selle ettepaneku esitan siin Riigikogule wastu wõtmiseks.

M. Juhkam (töer.): Mina ei mõtle täna hakata kordama seda, millest jutt on olnud mitmel puhul warem, kui omawalitsuse maksuseadus sel ehk teisel puhul kõne all oli. Korraldakse: omawalitsuste rahaline seisukord on väga raske. Mina ütleksin, et wiimasel ajal omawalitsused enam ei ela, waid hingitsewad. Seisukord on jõudnud katastroofini. On tõsiasi, et terwes reas waldades ära on kulutatud maakondade, kui ka riigi summad, ja kui neid wallategelasi tuleks kohtu kätte anda, siis seda teha ei saa põhjusel, et seisukord, kuhu meie jõudnud oleme, on korraldamatuse paratamatus. Kui härra Linnamägi tegi kergel käel ettepaneku anda seadus rahaasjanduse komisjoni, siis arwan mina, et härra Linnamägi wallawalitsuste udest juba mõnel aastal sisse pole saanud, weel vähem on

temal ülewaadet sellest, missuguses seisukorras omawalitsused on. Arwustada omawalitsuste maksuseadust on meie oludes lõpmata kerge. Kui hea ta ka ei oleks, ikkagi leitakse midagi, miks seadust maha kiskuda. Meil walitseb omawalitsuste maksude ja maksuseaduste asjus mingisugune fataalsus. Siin ei suudeta midagi maksma panna. Ja kui nüüd korraldakse sedasama rahustawat juttu; lükkame seaduse tagasi ja kohustame walitsust esinema uuega, siis on see hällilaul, mida lauldud on juba 1917 aastast. Mitte midagi muud. Omawalitsuste tegelased ei usu seda nüüd rohkem, kui warem.

Seletuskirjas räägitakse, et seadus ei anna uusi sissetulekuid. See ei ole nii: ta annab, kuigi wäikseid. Kui meil oleksid wäljawaated, et kõike seda wäikest kribu-krabu wajagi pole, et wõiksime leida suuremaid tuluallikaid, ei oleks asi weel nii halb. Ma küsin, kas keegi usub, et meie omawalitsuste suhtes neist vähemaist maksuallikaist loobuda ja leida wõiksime suuremaid. Minul sarnast usku ei ole, ei usu isegi, et keegi Riigikogus sõnandaks hakata kinnitama, et see lähemal ajal wõimalik on. Ja kui see nii on, siis ei saa ometi ütelda, et seadus omawalitsustele midagi ei anna. Aga kuigi lugu nii oleks, ka siis wäärrib seadus wastu wõtmist. Sest ta korraldab ja süstematiseerib terve rea asju, mis praegu korraldamata. Ma ei ütle, et ta hästi korraldaks, aga on ikkagi samm edasi. Ühe hüppega meie omawalitsuste maksuasja ei lahenda.

Seletuskirjas rõhutatakse, et Wabariigi Walitsus peaks esitama weel käesolewal istungjärgul liikumata waranduse ja isikumaksu seaduse. Pean tähendama, et rahaasjanduse komisjoni ettepaneku ja seletuskirja wahel ei puudu wastolu, sest käesolew istungjärg lõpeb warsti. Ja kui tõesti loodetakse, et uus seadus weel käesolewal istungjärgul esitatakse, mis takistab siis seda seadust praegu I lugemisel wastu wõtmast? I ja II lugemise wahel wõib ju seadusest puudused kõrwaldada, wõib wälja jätta osa, mis rahaasjanduse komisjon eriti halwa leidis olevat ja wastu wõtta selle, uue hea, mida oodatakse. Aga arutusel olew seadus ei olegi nii väga halb. Ta korraldab terve rea asju täitsa rahuloldawalt, näiteks alewite, suwituskohtade ja liikumissabinõude maksud. Need tahawad ju ka korraldada, ja millal on selleks siis pärem aeg? Eksiwad need, kes usuwad, et

seda teha kergem on üksikute väikeste eriseadustega. Nende wastu waieldaks siis niisama, kui praegugi.

Seletuskiri nõuab uut seadust, milles oleks ette nähtud peajasjalikult liikumata waranduse ja isikumaks. Siin jõuame küsimuse raskuse keskpunkti juurde. Just selle ümber on waidlused keerlenud. Sest kui teie üldse liikumata waranduse maksumust räägite, siis raiub sellele wastu parem tiw. Ja kui nimetate isikumaksu, siis waidleb sellele niisama terawalt wastu pahem tiw. Järjelikult wõitlus, mis praegu käimas, tuleb läbi wõidelda ka uuel maksuseadusel. Ma ei näe, et siis tingimised kuidagi soodsamad oleksid, kui praegu. See on juba omawalitsuste maksumaksumise kurbloolsus, et riik wõtab kõik kaudsed ja suuremad maksud omale, ilma et keegi seda õieti näeks ehk tunneks. Omawalitsustele öeldakse siis muuseas: wõtke isikumaksu. Kui isikumaksu wastu waieldakse, siis on see suurelt osalt põhjendatud. Wõtku riik isikumaksu, miks peawad omawalitsused seda wõtma? Aga riik tahab kätte saada oma maksud wõrdlemisi kergelt ja pahandusteta.

Terwe selle omawalitsuste maksuseaduse waidluste juures tuleb mul meelde ühe loodusloolase jutustus, kuidas siil omale talweks toidutagawarasid kogub. Ta tassib elawad konnad oma pesasse, hammustab nende selgrood katki, et nad liikuda ei saaks ja nii siis konnad siili pesas ei ela ega sure. Meie omawalitsused iseseiswas Eestis on pandud paraku nende konnade seisukorda. Mina arwaksin ja tahaksin loota, et küsimus siiski teisele pinnale asetatakse ja teen ettepaneku käesolewat seadust I lugemisel wastu wõtta.

K. Tamm (põl.): Austatud Riigikogu liikmed! Selle seaduseelnõu, mille tagasilükkamist praegu soowitati, peotstarb seisab selles, et tema tahtis peajasjalikult waldade puudujääkidest üle saada 1924 aasta eelarwes, ning oli ajutiselt maksuma pandud ja mõeldud 1924 aasta kohta. Kui meie loeme walitsuse seletuskirja, siis on seal öeldud järgmist „Käesolew seadus on ajutine ja temale järgneb 1924 aasta jooksul omawalitsuste täielik maksuseadus, mis omawalitsuste tuluallikad kindlale alusele seab.“ Sellest näeme, et see seadus on kawatsetud ajutisena ning taheti selle seadusega kõrwaldada omawalitsuste puudujääke 1924 aastal. Nimetatud

sihi kättesaamise abinõuna on walitud peajasjalikult waldadele õiguse andmine liikumata waranduse maksuwõtmiseks liikumata waranduste omanikkudelt. See tee ei oleks mitte kohane, sest siis tõuseks praegune liikumata waranduse maks kahelkordseks, kui meie seaduse sel kujul wastu wõtame, nagu ta siin praegu esitatud. Põhja-Eestis näiteks tõuseks maks 50 marga pealt 100 marga peale ühesajandiku kohta. Asi seisab nimelt selles, et praegu on maksew 19. jaanuari 1920 aasta seadus ja selle põhjal on kewadine osa liikumata waranduse maksumust juba sisse nõutud. Ei ole ka sugugi ette näha, et see seadus lähemal ajal ära muudetakse. Kui meie käesolewa seaduse ka wastu wõtaksime, siis oleksid makswad kaks liikumata waranduse maksuseadust ning käesolewa seaduseelnõuga annaksime waldadele ning maakondadele õiguse weel kord nii palju liikumata waranduse maksu wõtta, kui praegu juba wõetakse. See oleks liiga suure maksumaksumise koorma pealepanemine liikumata waranduste omanikkudele ja seda ei jõuaks nemand mitte kanda. Soowitawaid tagajärgi waldade puudujääkide ärahoidmiseks saaks kätte ka sel teel, kui saaks muudetud 19. jaanuari 1920 aasta liikumata waranduste maksumaksumise seadus, missugune muutmise seaduseelnõu praegu walitsuse käes seisukoha wõtmiseks. Seda seadust wõiks muuta kas sel teel, et liikumata waranduste maksu tõsta wõi sel teel, et sellest maksumust, mis praegu wõetakse, üks suurem osa waldadele antakse. Praegu saawad wallad nimetatud maksumust 25%, aga kui neile suurem osa anda, ütleme umbes 40%, siis oleksid need puudujäägid, mis näituseks minewal aastal waldadel olid, juba kaetud.

Siis on rahaasjanduse komisjoni seletuskirjas weel üks väga kaaluw motiiv ette toodud nimelt, et käesolew seaduseelnõu baseerub teiste seaduste, näiteks tulu-, äri- ja liikumata waranduste maksuseaduste peale, mille muudetawad normid ja alused alles Riigikogus wastu wõtmata. Kui arwatakse, et see tee küllalt otstarbekohane ei ole, et 1920 aasta liikumata waranduste maksuseaduse muutmise läbi waldadele rohkem sissetulekuid anda, siis wõiks käsitamisele wõtta selle tee, mille peale rahaasjanduse komisjon oma seletuskirjas tähelpanu juhib. Nimelt on selle seletuskirja lõpus öeldud: „Sellejuures tarwilikuks tunnistades, et Wabariigi Walitsus esitaks weel käes-

olewal istungjärgul walla liikumata waranduste maksu ja isikumaksu seaduseelnõu, kuna täielik omawalitsuste seaduseelnõu tuleks esitada aegsasti sügiseseks istungjärguks, pärast seda, kui üldised maksuseaduse muudatused, millel käesolew eelnõu oma peaosades põhjeneb, on lõpulikult maksuma pandud.“

Mina toetan täiesti rahaasjanduse komisjoni ettepanekut, milles soovitatakse omawalitsuste maksuseaduste muudatuste ajutist seaduseelnõu tagasi lükata.

A. Jürman (põl.): Rkl. härra Juhkam'i poolt toodi ette, et oleks waja omawalitsuse maksuseadust kiireks tunnistada ja otsekohe I lugemisel wastu wõtta, et II lugemise peale üle wõiks minna, arwates, et sellega saaks õige palju parandusi läbi wiidud omawalitsuste kasuks, see seadus andwat wõimaluse omawalitsustele uusi maksusid sisse nõuda.

Waatame aga seda seadust lähemalt, siis näeme, et see seaduseelnõu ei ole iseseisew seaduseelnõu selles mõttes, et selle põhjal saaksime otsekohe seaduses ettenähtud maksusid sisse nõuda. Arutuse all olew seaduseelnõu baseerub teiste seaduseelnõude peale, kuid need teised seaduseelnõud, mille põhjal tema tahab maksusid sisse nõuda, on alles läbi waatamata. Sellepärast ei saa siis meie selle seaduseelnõu maksmapanemise tagajärjel mitte kõiki neid maksusid kätte, mis siin ette nähakse. Kui omal ajal eelmine Wabariigi Walitsus selle seaduseelnõu esitas, siis olid walmis teised seaduseelnõud, mis andsid wõimaluse omawalitsuste heaks liikumata waranduse maksust ja tulumaksust osa sisse wõtta. Meie leiame, et esitatud seaduseelnõus tähendatakse ära ainult seda, mitu korda liikumata waranduse maksust, mis riigile läheb, wõetakse maakonna ja waldade heaks maksu. (M. J u h k a m, tõer.: See on teile hirmutiseks.) Jah, see on tingimata see hirmutis, sest kuidas meie wõime ühte seaduseelnõu wastu wõtta maksude alal, kui meie ei tea, kui suure maksukoorma meie sellega kodanikkudele peale paneme. Ebamäärane on maksuseadust wastu wõtta, kus ainult ära tähendatakse mitu korda rohkem liikumata waranduse maksu wõtame omawalitsuste heaks riigi heaks wõetawat maksust. Selle juures ei tea, kui suur on aga riigi heaks wõetaw liikumata waranduse maks. Kui meil puudub maksualus, siis ei saa ka mitte maksu ennast wõtta.

Tuleb enne maksu alus luua ja alles siis wõime maksu suuruse ära määrata. Sellekohane liikumata waranduse maksu seadus ongi Wabariigi Walitsuse kätte saadetud seisukoha wõtmiseks. Loomulik oleks olnud, et Wabariigi Walitsus oleks pidanud eestkätt selle liikumata waranduse maksu seaduseelnõu käsile wõtma ja läbi arutama ning tema Riigikogule esitada, seda oleks pidanud tehtama enne praegu arutamiselolewa seaduseelnõu esitamist, sest kui liikumata waranduse maksumäärad on kindlaks määratud, siis wõime ka ära määrata, kas meie wõtame liikumata waranduse maksu 2 korda waldade heaks ja 2 korda omawalitsuste heaks wõi rohkem, sest siis on meil juba kindel ettekujutus maksu suurusest olemas. Kui aga nüüd liikumata waranduse maksu tahetakse wõtta 4 korda rohkem kui seda wõetakse riigi heaks, siis ei ole meil mingisugust ettekujutust sellest, misuguse maksuga meil koormatakse kodanikka, niisugune töö on ülekohtune, seda ei tohiks Riigikogu mitte teha. Sest kujutage ette, et pärast määratakse liikumata waranduse maksule niisugused normid, mis kodanikkudele üle jõu käiwad, kui neid weel 4-kordselt omawalitsuste heaks suurendatakse. Sellepärast on tarwis esialgselt ära otsustada liikumata waranduse maks kui niisugune, ja siis alles wõime otsustada, mitmekordseks meie liikumata waranduste maksu tõstame omawalitsuse heaks. Sellepärast jääb ainult üks tee — meie peame ära ootama, et liikumata waranduse maksueelnõu, mis praegu Wabariigi Walitsuses on, saaks esitatud Riigikogule ja alles siis wõime asuda esitatud omawalitsuse maksuseaduse arutamisele. Ei tule sugugi arwata, nagu härra Juhkam siin kartis, et ei taheta lubada liikumata waranduste maksust osa omawalitsuste heaks. Mina wõin ütelda, et meie rühm ei ole sugugi selle wastu, kui wõetakse liikumata waranduse maksu omawalitsuste heaks, sest see on erimaks ja tõesti raske on omawalitsustel leida teisi maksusid, millega nemad wõiks oma väljaminekuid katta, see maksuallikas peaks jääma tõesti omawalitsustele, riik ei pruugiks liikumata waranduse maksust mitte ühte osa omale wõtta, kui küsimus nõnda ära otsustatakse, siis tuleb käesolew seaduseelnõu täiesti ümber töötada. Liikumata waranduste maksu aga tõsta, selle wastu peab olema, sest Põhja-Eestis wõetakse juba maamaksu 50 marka adrasajandiku pealt, sellega on

see maks õige suur, nii et tema umbes tulumaksule wastab. On juhuseid, kus liikumata waranduse maks isegi suurem on olnud, kui tulumaks ja õige sagedasti maksab üks ja seesama talu liikumata waranduse maksu niisama palju kui tulumaksu. Kui nüüd tulumaksu süüdistatakse, et tema õige suure koormana kodanikkude peal lasub, siis peaks ju silmas peetama ka seda, et põllumehel tuleb maksta kinniswara maks plus tulumaks. Kui nüüd kawatsetakse seda liikumata waranduse maksu isegi weel 2-kordseks tõsta, siis tuleks ometi waadata, kui kaugel teie wõite minna selle maksude pealepanemisega. Niisugusel puhul on juba tingimata liialeminemisega tegemist. Kui nüüd eestkätt on kawatsus tulumaksu normi vähendada ja on ka ette näha, et see läbi wiiakse, et tulumaksu kergendatakse, siis oleks loomulik, kui ka maa maksu ei tõstetaks, sest ei tohiks ometi ühe käega anda ja teise käega jälle tagasi wõtta.

Nii tulumaks, kui ka liikumata waranduse maksu seaduseelnõud on praegu antud Wabariigi Walitsusele seisukoha wõtmiseks. Senni ei ole Wabariigi Walitsus seisukohta wõtnud ja sellepärast ei wõi meie omawalitsuse maksuseadust enne teisi maksuseadusi wastu wõtta. Meie praegu ei tea, kui palju uus tulumaksuseadus omawalitsuste heaks maksu annab. Wõib olla, et uus tulumaksuseadus, see tuli Teie rühma poolt, härra Juhkam, tulumaksu maal hoopis ära kaotab, mispärast siis tulumaks, kui omawalitsuse maks, sugugi arwesse ei tuleks. Otsekoheste maksude peawalitsuse andmetest selgus, et mõni wald selle järele tulumaksu ei maksaks.

Tulumaksu muutmise seaduseelnõu seisab alles, ta on lahtine, ta ei ole weel ära otsustatud, tähendab, enne selle seaduseelnõu wastuwõtmist peab tingimata ära otsustatama nii liikumata waranduse maks kui ka tulumaks, ja loodame, et Wabariigi Walitsus lähemal ajal seisukoha wõtab, siis wõib tulla uuesti selle küsimuse juurde tagasi ja wõib omawalitsuste maksuseadust uuesti päewakorrade tõsta. (M. Juhkam, tõer.: Mis Teie siis peale lootuste weel annate omawalitsustele?) Teie käes on see teha, teie käes on enamus, otsustage hommepäew maksuseadus ära.

W. Linnamägi (krst.): Mina ei oleks täna sõna mitte wõtnud, kui härra

Juhkam mitte nii julgelt ei oleks tõendanud, et mina kolm aastat ei ole üle omawalitsuse ukseläwe astunud. (M. Juhkam, tõer.: Paistab nii olewat!) Nähtawasti härra Juhkam loeb ennast ainukeseks omawalitsuse asjade tundjaks ja eitab teiste juures ülepea niisugust tundmist. Muidugi, mina ei ole maakonnawalitsuse esimees olnud, aga siiski olen ma kummargile natukene waadanud omawalitsuse asjadesse paarikümne aasta jooksul. Kui härra Juhkam siin nii wäga kurbe pilte maalib omawalitsuste rahalisest ja majanduslikust olukorrast, siis on igatahes see jaolt õige, ega see seisukord hiilgaw ei ole. Kuid omawalitsuste seisukord ei ole iialgi hiilgaw olnud, aga et ta nii paha oleks, nagu härra Juhkam ütleb, seda ma ka ei usu. Kus on teil andmeid tänawuse aasta kohta, minul ja teistel neid wist ei ole. Minewase aasta andmed näitawad, et oli hulk omawalitsuse üksusi, kus üldse puudujääkisid ei olnud, nii et üldiselt wõttes see asi ometi nii wäga kurb ei ole, kui seda maalida püütakse. Kui me nüüd küsiksime, mispärast on meie omawalitsuse asjad nii halwas seisukorras, siis ometi ei wõi öelda seda, et see ainult sellepärast on, et maksuseadused on wäga puudulikud, et maksude wõtmise wõimalust omawalitsustel ei ole, waid kas siin mitte üks põhjus see ei ole, et meie omawalitsused on wälja kujunenud nii ütelda teadaande korras. Kistakse oma kätte uusi ülesandeid ja öeldakse, et elu sunnib uusi ülesandeid oma kätte wõtma. Õieti on siin sarnane lugu, et saabas orr tehtud, aga liistu ei ole. Omawalitsuse seadus puudub meil, seadus, mis ära ütleks, mis omawalitsuse ülesanne õieti on, mis peaksid üksikud omawalitsuse üksused tegema, missugune süsteem, mitmeastmeline süsteem peaks meil olema. Omawalitsused kujunewad wälja üks siin, teine seal, üks laiemas, teine kitsamas mõttes, ilma oma rahaliste ressursidega arwestamata, siis tulewad ka suured puudujäägid, see on mööda pääsemata. Siin õieti on tegemist selle seaduse juures põhimõtteliku küsimusega, kas omawalitsused peawad maksusid wõtma oma ülesannete jaoks iseseiswalt wõi lisamaksudena riigimaksudele. Käesolew seadus näeb ette iseseiswat maksudewõtmist, et omawalitsused neidsamu maksusid wõtawad, kui riik wõtab. Nüüd on aga wäga küsitaw, kumb õigem on, kas omawalitsus wõtab maksusid nii palju kui tahab, wõi riigimaksudele lisa-

takse juurde teatud osa omawalitsuste heaks. Ometi, kui meie selle seaduse vastu wõtaksime, siis wõtaksime jälle kaks põhimõtet vastu, olgugi, et see maksuseadus näeb ette eseseiswat maksude wõtmist, jääwad ikkagi paralleelselt maksma siimaalsed lisamaksud omawalitsuste heaks. Siis tuleb ette niisugune pilt, et wõetakse maksusid isegi neljakordselt ja kuna need endised maksu-määrad, mis riigimaksu juures olemas, kaunis suured on ja kui neile weel uusi maksusid juurde määrata, siis loomulikult saaks see kõik kokku wõtta liig koormawaks maksumaksjatele. Üksi selle põhjuse pärast, et mõnes wallas on suur rahaline kriis, ei saa mitte panna nii eksprompt uusi maksusid kodanikkudele peale. Peale selle peawad tulema warem ehk hiljem maksuseadused tõsisele läbiwaatamisele, ja kui meie neid kewadel vastu wõtta ei suuda, siis sügisel wõtame nad tingimata vastu, millega on võimalik olukorda parandada. Niisuguste ajutiste maksuseadustega ei ole ometi weel asi parandatud. Sellepärast toetan ma aruandja ettepanekut seadust tagasi lükata.

K. Einbund (põl.): Austatud Riigikogu liikmed! On õieti väga kahju, et meie käesolewa omawalitsuste ajutise maksuseaduse tagasi peame lükkama ja tagasi lükkama mitte eelnõu sisu enese pärast, waid rohkem puht wormilistel põhjustel, mis ette toodi härra Jürmani poolt ja nimelt, et aluseelnõud, mis päwakorrale on kerkinud, kindlad ei ole ja pealegi walitsuse käes seisukohta wõtmiseks on. Arusaadaw, kui aluseelnõusid ei ole, kui meie käesolewa eelnõu järele ei tea, kuipalju tema tulusid wõiks anda. Muidugi, kui liikumata waranduste maksu ja tulumaksu vähendada, siis, wõib olla, et tulusid peale isikumaksu juurde ei tule. Nii et eelnõu praeguses seisukorras on problemaatiline. Endises seisukorras oleks tema aga waldade puudujäägid parandanud ja peale selle waldadele juurde toonud umbes 50 miljonit marka. Alewitele oleks see eelnõu ka juurde toonud tulusid ja ka linnad oleksid osaliselt juurde saanud. Nii et sisuliselt on väga kahju, et meie kewadisel istungjärgul omawalitsuste tulude eelnõu tagasi peame lükkama. Minul ei tarwitse sellest mitte kõneleda, missuguses seisukorras meie omawalitsused on, härra Juhkam on sellest juba rääkinud, aga minul isiklikult on

wõimalus olnud omawalitsuste eelarweid tähele panna ja selle järele wõin ütelda, et seisukord on tõesti väga parandustootaw. Tänaast koosolekut lõpetada selles teadmises, et kunagi midagi tulema saab, oleks väga raske. Tänaast koosolekut peaksime meie kaasa wõtma mingisuguse teadmise, mis sellele järgnema saab. Meeleolu järele otsustades wõib arwata, et eelnõu tagasi lükatakse, aga meie peaksime siiski teadma, mis sellele järgneb ja selleks teadmiseks oleks väga huwitaw walitsuse, eriti rahaministri seisukohta kuulda. Wõib olla, härra aruandjal on see teada, aga ometi oleks waja tänaast koosolekut see teadmine kaasa wõtta, et enne istungjärgu lõppu midagi tuleb. Selle järele oleks võimalik oma hääletamist seada ja ühele ehk teisele poole häält anda. Minule isiklikult oleks see muidu raske ja sellepärast tahaksin ma walitsuse seisukohta teada saada, kuidas arwatakse käesolewal aastal omawalitsustele võimaldada nende eelarweid otsotsaga kokku wiia. (M. Juhkam, tõer.: Kui I lugemisel vastu wõetakse, küll siis walitsus ütleb.)

Juhataja J. Tõnisson: Lõp sõna on aruandjal.

Aruandja J. Kuk: Kui rahajanduse komisjon ettepaneku tegi käesolewat seadust Wabariigi Walitsusele tagasi anda, siis kaugeltki mitte ei olnud seal teadmata need raskused ja puudujäägid, mis omawalitsustel olemas. Nendest kõneldi alam- kui ka üldkomisjonis, kuid seal oldi arwamisel, et käesolewa seaduse wastuwõtmine omawalitsustele mingisuguseid tegelikku tululikkaid otsekohe ei awa.

Seda kartust, mida Riigikogu liige Tamm ette tõi, et selle seaduse põhjal oleks wõidud maamaksu kahekordses suuruses wõtta, ei saa põhjendatuks pidada, sest see seadus põhjeb alles olemata maksuseadusel ja sellepärast niikaua, kui meil seda uut riiklikku liikumata waranduste maksu weel ei ole, ei saa omawalitsused seda ka wõtta ega kellelegile sunduslikult peale panna.

Mis puutub üldse maksuallikatesse, mida omawalitsustele see seadus ette paneb, siis siin täitsa uusi allikaid ei ole näidatud, waid korraldatakse ainult endisi makse ja tähtsam muudatus seisab selles, et need ülemmäärad, mis wanas seaduses

olid kindlaks määratud, jäetakse omawalitsuste wolikogude ja nõukogude eneste määrata. Kui waadata, missugustes reaalses osades omawalitsuste sissetulekud saadakse, siis leiame, et puht omawalitsuste maksude nime all figureerivad woorimehe- ja platsirahad, ja mõned teised, mis koguni wäikese ja nimetamata summa wälja teewad. Waldade eelarwed 1922 a. kohta teewad wälja umbes 240 kunni 250 miljonit. Tulud, mis neil tarwitada, seisawad koos järgmistest maksudest: liikumata waranduste maks — 40 miljonit, see osa, mis riik neile liikumata waranduste maksust annab. Tulumaksu lisa — 14 miljonit, wiinatshekkide raha — 29 miljonit, isikumaks — 50 miljonit ja mitmesugused muud puht omawalitsuslikud maksud ärimaksu lisade näol jne. — 24 miljonit. Kui nüüd walitsus selle ettepaneku, mis rahaasjanduse komisjon tegi, nimelt, et walitsus esineks waldade liikumata waranduste maksu eelnõuga ja isikumaksu muudatuste eelnõuga täidab, siis oleks nende kahe maksu abil päris kindlasti wõimalik seda 100-miljonilist puudujääki katta, mis waldadel on. Kuid need seadused tuleks igatahes sellest üldseadusest eraldada ja iseseiswalt maksmata panna. Kogu omawalitsuste maksuseadust ei oleks kewadisel istungjärgul mitte wõimalik läbi wiia. Seadust aga lihtsalt läbi masindada, ilma kaalumata, mis ta annab, see on ka wõimatu, sest siis meie loobuks juba sellest kohustusest, mis seadusandlik töö meile peale paneb. Maakondadele uus maksuseadus mingisuguseid tuluallikaid ei anna. Küll aga wõtaks see seadus, kui tema kord maksmata hakkab, ilma et teised maksuseadused wastawalt oleks muudetud, maakondadelt sellegi ära, mis riik neile annab, jättes tasuks ainult üksikud maksuallikad, mis praegu riik kasutab, nimelt äri- ja tulumaksu osad. Peab ütleva, et maakondade eelarwe seisab koos peale liikumata waranduste maksu — 80 miljonit marka, weel tulumaksu lisast — 25 miljonit marka. Siis weel mitmesugused lisa- ja ärimaksud — 21 miljonit marka. Selle seaduse järele wõtaks riik oma toetused tagasi, ning maakonnad satuks ajutiselt halwemasse seisukorda, kui nad praegu on. Ei saa maksuüendust läbi wiia üksikute omawalitsuste maksudemuutmise näol, waid tuleb muuta alusmaksu, millel need maksud põhjenuwad. Igatahes peab ütleva, et kui omawalitsustes selle uue maksuseaduse abil loodetakse

eelarwe tasakaalu luua, siis sellega petetakse iseennast. Selles osas, mis rahaasjanduse komisjon soovitas rutuliselt Riigikogule esitada, on minu teada juba Wabariigi Walitsusel muudatused wäljatöötamisel, ning on loota, et nad täna-homme Riigikogule esitatakse ja nimelt liikumata waranduste ja isikumaksu muudatuste näol. Siis wõib Riigikogu neid nowellisid eraldi kaaluda ja nende üle otsustada nii, nagu ta ise heaks arwab. Kogu omawalitsuste maksuseadust sel kujul wastu wõtta, nagu ta praegu on esitatud ja nagu rkl. härra Juhkam seda soovitas, see tähendaks Riigikogule ja tema komisjonile anda tühja tööd, mille wäärtust meie ei tea ette hinnata, see oleks weskikiwa tühjalt jooksma panna.

Juhataja J. Tõnisson: Fakti- seks märkuseks on sõna rkl. K. Tamm'el.

K. Tamm (põl.): Mulle näib, et härra aruandja ei ole minu sõnadest mitte õieti aru saanud. 1920 aasta liikumata waranduste maksuseadus maksab ka praegu täiel määral ja teda teostatakse ka praegu, kuna on juba sisse nõutud kewadine osa maksust. Meie teame, et need summad jagunewad mitmesse osasse: pool läheb maakondadele, $\frac{1}{4}$ waldadele ja $\frac{1}{4}$ läheb riigile. Ei ole sugugi ette näha, et see maks oma jõu kaotab, waid sama maksuseaduse põhjal nõutakse sügisel jälle endine liikumata waranduste maks sisse ja jaotatakse ära.

Juhataja J. Tõnisson: On tehtud kaks ettepanekut: rahaasjanduse komisjoni ettepanek — seaduseelnõu tagasi lükata ja rkl. Juhkam'i ettepanek — seaduseelnõu I lugemisel wastu wõtta. Rkl. Juhkam'i ettepanek on positiiwne, panen tema hääletamisele. Kui Riigikogu liikmed seaduseelnõu tagasilükkamise poolt on, siis ei hääleta nemad mitte rkl. Juhkam'i ettepaneku poolt. Kui Riigikogu rkl. Juhkam'i ettepaneku wastu on, siis on seaduseelnõu sellega juba tagasi lükatud, ja ma ei pane rahaasjanduse komisjoni ettepanekut mitte hääletamisele. Panen hääletamisele rkl. Juhkam'i ettepaneku — seaduseelnõu I lugemisel wastu wõtta. (Hääletatakse.) Nähtawa enamusega on ettepanek tagasi lükatud, seega on seaduseelnõu tagasi lükatud.

Korra kohta on sõna rkl. Wirma'l.

13. Riigikogu järgmise koosoleku aja ja päewakorra kindlaksmääramine. **K. Wirma** (sd.): Ma teen ettepaneku järgmine Riigikogu koosolek pidada homme kell 5 p. l. ja wõtta päewakorda järgmised punktid:

1) Tsiwiil-kohtupidamise seaduse ühtlustamise seadus — III lugemisel.

2) Riigi- ja omawalitsuste teenijate pensioni-seadus — II lugemisel.

3) Awalikkude raamatukogude seadus — III lugemisel.

Wiimane päewakorra-punkt on mõeldud selleks juhtumiseks, kui seda seaduseelnõu tänasel koosolekul mitte kõik ei jõuta läbi arutada. Mis puutub päewakorra-punkt 2., siis on riigi- ja omawalitsuste teenijate pensioni-seadus väga pikk seadus, üle 100 paragrahw, mis laseb arvata, et mõnest paragrahwist jätkub terweks koosolekuks, kui waidlused pikaks lähewad. Nii jätkuks nendest 3. päewakorra-punktist küllalt, kuigi nimekiri lühike.

Juhataja **J. Tõnisson**: Panen ettepaneku hääletamisele. (Hääletatakse.) Nähtawa enamusega on ettepanek wastu wõetud.

14. Awalikkude raamatukogude seadus — III lugemisel. (Hariduskomisjoni aruandja **H. Bauer** kannab ette ja eraldi hääletamisel wõetakse wastu nähtawa enamusega seaduseelnõu pealkiri ja §§ 1—6):

Awalikkude raamatukogude seadus.

I.

§ 1. Awalikkude raamatukogude ülesanne on wõimaldada kodanikkudele kirjanduse tarwitamist.

§ 2. Awalikud raamatukogud asutatakse ja peetakse ülewal waldade, alewite ja linnade poolt niisugusel arwul, et raamatukogu oleks kättesaadaw kõigile kogukonna kodanikkudele.

Wähemad wallad wõiwad tarwiduse korral kokku leppida ühise raamatukogu asutamiseks ja ülewalpidamiseks.

§ 3. Awalikkude raamatukogude ülesannet wõiwad täita kohaliku omawalitsuse otsuse põhjal ka eraraamatukogud, kui nad täidawad käesolewa seaduse ja

haridusministeeriumi poolt awalikkude raamatukogude kohta antawate määruste nõudeid (§§ 14 ja 22).

§ 4. Kui mõne walla, alewi wõi linna piirkonnas asub rohkem kui üks awalik raamatukogu, siis moodustab kohalik omawalitsus ühest neist keskraamatukogu, mille ülesanded ja wahekorrateiste raamatukogudega määrab kindlaks raamatukogude ülewalpidaja omawalitsus.

§ 5. Mitme walla wõi alewi piirkonnas korraldab awalikkude raamatukogude tegewuse ühtlustamist maakonnawalitsus, kokku leppides nende raamatukogude ülewalpidajatega.

§ 6. Awalikkude raamatukogude wõrgu määrab kindlaks linnades linnavalitsus, maal ja alewites maakonnawalitsus, wiimane waldade ja alewite sellekohaste ettepanekute põhjal.

O. Gustawson (is.): Ma kordan II lugemisel tehtud ettepanekut, wõtta § 6 järele lisa-paragrahw 6-a järgmises redaktsioonis:

„§ 6-a. Uute awalikkude raamatukogude asutamiseks ja olewate ühekordseks toetamiseks määratakse riigi poolt wiie aasta kestwusel, alates 1924 aastast, igal aastal elarwe korras 8 miljonit marka. Lähemad määrused selle toetuse tarwitamise kohta annab haridusministeerium.“

Ettepanekut teist korda tehes rõhutasin weel kord, et siin ettenähtud 40 miljonit üldsummas — 8 miljonit iga aasta kohta wiie aasta kestel — on summa, mis ka praeguse riigikassa seisukorra juures on wõimalik raamatukogudele anda. Kokku peaks riik omalt poolt kulutama käesolewal ja igal järgmisel wiiel aastal arwates 2 marka iga elaniku kohta ja sinna juurde 8 miljonit marka üldtoetust, — 9.831.106 marka. See summa oleks enam kui tarwilik selleks, et raamatukogude seadust tõesti oleks wõimalik teostada nõnda, nagu see tarwilik. Ilma 8-miljonilise toetussummata oleks omawalitsustel oma ja riigi 2 marga juures awalikkude raamatukogude seaduse wääriline teostamine wõimatu, kahekordselt kahe marga arwel iga elaniku kohta saadaks niiwõrd wäikesed summad, mis raamatukogude wõrgu arendamist kuidagi ei wõimalda. Ma tähendan weel kord: kui 8 miljonit marka ära jaotada olemasolewate ja asutatawate 700 raamatukogu

wahel, siis tuleks iga raamatukogu kohta umbes 11.500 marka. Selle summa eest saaks iga raamatukogu muretseda mitte rohkem kui 57 raamatut aastas ja 4 aasta jooksul 230 raamatut. Palju seda tõesti ei oleks. Kui tahetakse raamatukogudele luua kindel põhi, siis tuleb minu parandus wastu võtta.

Juhataja J. Tõnisson: Lõpu sõna on aruandjal.

Aruandja H. Bauer: Komisjoni nimel selle ettepanekuga ühineda ei saa: esiteks on see riiklikust seisukohast võimatu 40 miljonit marka viie aasta peale kinni panna ja nii tähtis see seadus ka ei ole, et seda tingimata tarwis teha oleks. Komisjonis oldi arwamisel, et kohalikud asutused ja seltskond peaks katsuma raamatukogudele wastu tulla, mitte ainult riigivalitsuse peale lootma jäädes.

Juhataja J. Tõnisson: Panen rkl. Gustawson'i ettepaneku, § 6-a ettekantud kujul wastu võtta, hääletamisele. (Hääletatakse.) Enamus on wastu. (Hüüded: Ära lugeda.) Ma panen uuesti hääletamisele. (Hääletatakse.) Ettepaneku poolt on 17 häält ja wastu 23, seega on § 6-a tagasi lükatud.

Aruandja H. Bauer (loeb): § 7. Awalikkude raamatukogude ülewalpidamiseks määrab walla-, alewi- wõi linnavalitsus aasta eelarwe korras tarwilikud summad ja raamatute muretsmiseks vähemalt 2 marka iga elaniku kohta, kes omawalitsuse piirkonnas asub.

O. Gustawson (is.): Ma teen parandus-ettepaneku: „§ 7-das võtta „2 marga“ asemel „4 marka“. See parandus lükati II lugemisel tagasi kõigest ühe hääle enamusega. See näitab, et tehtud parandus wastuwõttu wäärima peaks. Sunduslikuks tehes kõigest 2 marka ühelt poolt riigile ja teiselt poolt omawalitsustele pigistatakse awalikkudel raamatukogudel hing arenemiseks kinni. Wallad saaks 2 marga man sedawõrd minimaalsed summad, et nendega kõige parema tahtmise juures midagi peale hakata ei oleks. Praegu on waewalt loota, et eriti metsatagustes waldades waewalt küll wabatahtlikult hakataks raamatukogusid hoogsalt arendama. Sellepärast, kui kurb see ongi, tuleb siin teatawas mõttes surwet awaldada ja suuremaks määrata need alammäärad, millised omawalitsus on kohustatud raamatukogude peale kulutama.

4 marga juures ei teeks üldsumma kogu riigi kohta enam wälja, kui umbes 3 miljonit 600 tuhat marka, kokkur omawalitsuste summadega umbes 8 miljonit 200 tuhat marka aastas. See summa ei ole sarnane, mis rahwa üldmajanduslikust kandejõust üle käiks. Küll aga oleks kindel, et käesolewa paranduse wastuwõtmisega raamatukogusid palju kergem oleks asutada ja neid wääriliselt edasi arendada.

M. Laarman (põl.): Kordan oma II lugemisel tehtud ettepanekut: § 7 järgmiselt wastu võtta: „Awalikkude raamatukogude ülewalpidamiseks ja raamatute muretsmiseks määrab walla-, alewi- wõi linnavalitsus aasta eelarwe korras vähemalt 2 marka iga elaniku kohta, kes omawalitsuse piirkonnas asub.“

Mina tähendasin selle seaduse II lugemise ajal, et selle paragrahwi läbi tahetakse meil kunstlikult walla ja alewi omawalitsuse eelarwet ühe uue summaga koormata. Nimelt räägiti hariduskomisjonis selle seaduseelnõu arutamise korral, et tahetakse raamatukogude awamisega igale poole sisse seada raamatukoguhoidjate staat. Minu arwates, nagu härra Gustawson praegu tähendas, on suur jagu raamatukogudest esialgu alles algastmel ja seal, kus ainult mõnekümne raamatuga tegemist teha, oleks täiesti üleearune eriline raamatukoguhoidjate staat. Aga kui meie nüüd niisuguse lause seadusesse wõtame, nagu ette pandud, siis on arusaadaw, et see staat sisse võtta tuleb ja selle läbi walla majanduslik seisukord weel ühe uue wäljaandega koormatud saab. Minu arust on iseenesest arusaadaw, et wallad oma algatusel ja ka seltskond peab seal kaasa aitama, et raamatukogu heasse seisukorda saaks wiidud. Aga mina pean täiesti ebaloomulikuks, kui tahetakse niisugune „kasentshina“ sisse seada.

O. Gustawson (is.): Kui asuda härra Laarman'i paranduse seisukohale, siis oleks loogiliselt paratamata järeldus, käesolew seadus tuleb tagasi lükata, sest kogu käesolewas seaduses on läbi wiidud põhimõte: raamatukogude liikumise arendamiseks tuleb teatud surwet selle seaduse kaudu awaldada. Sellepärast ei saa käesolewa seaduse poolt olles kõnelda surwe tendentsi wastu üldse, waid wõiks waielda ainult selle üle, kas see surwe oleks tugewam wõi nõrgem. Härra Laarman tahab nähtawasti seaduse wäärtuse

redutseerida nullini. Millegi muuga ei saa seletada esitatud parandus-ettepanekut. Mis oleks selle tagajärg? Tagajärg oleks, see, nagu härra aruandja väga õieti tähendas, et mitmed wallad peaksid 2, 3, 4 wõi isegi rohkem aastaid korjama raha, ennekui nad suudaksid endile isegi raamatukapid soetada. Sinna juurde tulewad aga veel raamatukoguhoidjate palgad, rakendusraamatud, ruumide üür jne. Tuleks mõni 10 aastat eeltööd teha, enne kui raamatukogud wõiksid üldse jalad alla saada. Summad, mis II lugemisel wastu wõetud alammäärade põhjal waldadele sunduslikud, on sedawõrd wäiksed, et nende pärast tonti seinale maalida küll ei maksaks. Mina juba nimetasin, kuidas 2 marga man wäiksemad wallad saaksid sisse wõtta wallalt 1000 marka oma aastaeelarwesse.

Ma usun, et sarnased summad waldu werest küll ära ei löö. Rakenduskulude eraldamine raamatute soetamise rahast on tingimata tarwilik, kui tahetakse käesolewat seadust tõsiselt wõtta. On tarwis, peale iga elaniku pealt määrata 2 marga, mis läheb otsekohe raamatute soetamiseks, omawalitsustel waja määrata summasid raamatukogude üldiseks rakendamiseks. Härra Laarman'i parandus wäärib waid ühte — tagasilükkamise.

M. Laarman (põl.): Minu arwamise järele on härra Gustawson iseäralise loogika järele käinud, kui ta arwab, et kui minu ettepanek sõna „ülespidamiseks“ wälja jätta wastu wõetakse, siis sellega kogu raamatukogu seadus tagasi lükata tuleb. Mina ütlesin väga selge sõnaga, et meie wõitleme uute ametniikkude staadide wastu, kuna siin tahetakse kunstlikult seda sünnitada. Härra Gustawson ütles ise ka kogemata, et selle eelnõu järele tahetakse waldadesse, kus wäiksed raamatukogud mõnekümne raamatuga on, raamatukoguhoidja sisse seada. See on see punkt, mida härra Gustawson ei tahtnud ütelda, mida ta aga kogemata ütles. Minu arwates on see iseenesest arusaadaw, et kui raamatukogu kaswab ja seal palju tööd on, siis tuleb sinna raamatukoguhoidja wõtta. Kuna wäiksemates raamatukogudes ei tohiiks aga nõnda toimetada, nagu härra Gustawson soovitab, wõi nii nagu tema, kui wana kooliõpetaja pühakirja sõnaga ütleb: hirmuga armu juurde ajada.

Juhataja J. Tõnisson: Sõna on faktiliseks märkuseks rkl. Gustawson'il.

O. Gustawson (is.): Härra Laarman kõneles kord juba ennem mingisugusest raamatukoguhoidjate koosseisust, mida tahetawat tagatrepi teel althõlma waldadele kaela sokutada. Mina pean tähendama, et ei käesolewas seaduses ega hariduskomisjoni waidlustelgi sarnastest kontrabandi teel läbi wiia tahetawaist raamatukoguhoidjaist kunagi midagi kuulda pole olnud. Mis aga käesolewas seaduses awalikult must walge peal seisab, on see, et igal raamatukogul peab olema raamatukoguhoidja, keda härra Laarman'i paranduski maha rabada ei suudaks.

Juhataja J. Tõnisson: Lõpusõna on aruandjal.

Aruandja H. Bauer: Komisjoni oli see küsimus pikalt ja laialt arutusel, lõpuks aga jäädi selle ettepaneku juurde, mis teisel lugemisel wastu on wõetud, sellepärast ei saa mina komisjoni nimel härra Gustawson'i ega härra Laarman'i ettepanekutega ühineda.

Juhataja J. Tõnisson: On esitatud kaks parandus-ettepanekut. Härra Gustawson'i poolt: § 7-das wõtta „2 marka“ asemel „4 marka“, ja härra Laarman'i poolt: „§ 7 wõtta wastu järgmisel kujul: Awalikkude raamatukogude ülewalpidamiseks ja raamatute muretsemiseks määrab walla-, alewi- wõi linnawalitsus aasta-eelarwe korras vähemalt 2 marka iga elaniku kohta, kes omawalitsuse piirkonnas asub.“ Asun härra Gustawson'i ettepaneku hääletamisele. (Hääletatakse.) Nähtawa enamusega on ettepanek tagasi lükatud. Hääletamisele tuleb rkl. Laarman'i ettepanek. (Hääletatakse.) Mul on raske otsustada, palun uuesti. (Hääletatakse.) Selle ettepaneku poolt on 16 häält, wastu 31, sellega on ettepanek tagasi lükatud. Hääletamisele tuleb § 7 sel kujul, nagu ta komisjoni poolt esitatud ja II lugemisel wastu wõetud. (Hääletatakse.) Nähtawa enamusega on § 7 wastu wõetud.

Aruandja H. Bauer (loeb): § 8. Riigi poolt määratakse iga aasta eelarwe korras awalikkude raamatukogude toetuseks vähemalt sama suur summa, kui omawalitsus on määranud raamatukogude tarwis eelmisel eelarwe-aastal, kuid mitte

üle 20.000 marga ühe raamatukogu tarwis. Riigi poolt määratud summad lähewad ainult kirjanduse muretsemiseks.

Märkus 1. Haridusministeeriumil on õigus raamatukogu ülewalpidaja nõusolekul riigi toetussummasid raamatukogu poolt esitatud nimekirja järele raamatute näol wälja anda.

Märkus 2. Tallinna keskraamatukogule määratakse riigi poolt toetust vähemalt kolm marka iga Tallinna elaniku kohta aastas, samuti antakse Tallinna keskraamatukogule üle kõik see kirjandus riigiraamatukogust, mida ametiasutused oma otsekoheste ülesannete täitmiseks ei waja.

O. Gustawson (is.): Ma kordan II lugemisel tehtud ettepanekut § 8 esimest lõiget redigeerida järgmiselt: „Riigi poolt määratakse iga aasta eelarwe korras awalikkude raamatukogude toetamiseks sama suur summa, kui omawalitsus on määranud raamatute muretsemiseks raamatukogudele eelmisel eelarwe-aastal. Riigi poolt määratud summad lähewad ainult kirjanduse muretsemiseks.“ Selle paranduse mõte seisab selles, et linnadele wõimaldada riigi poolt antawat toetusraha samas määras, kui seda saawad maakonnad. Kui aga § 8 wastu wõetakse II lugemisel wastuwõetud kujul, siis on linnad need, mis tuntawalt peawad kannatama, wõrreldes maakondadega. Kui II lugemisel nüüdsama wastu wõeti alamäärana 2 marka iga elaniku kohta ja samuti peaks wõetama ülemmäärana igale raamatukogule antaw toetussumma, siis ei saaks meie linnad Eestis rohkem kui 172.944 marka. See oleks siis kogu riiklik toetus meie linnaraamatukogudele. Maakonnad saaksid riigilt toetust 1.581.532 marka, nii siis peaaegu 10 korda rohkem. (J. Soots, põl.: Nad on suuremad!) Arusaadaw, et nad on territoriaalselt suuremad, härra Soots, aga elanikka ei ole maakondades kümme kord rohkem kui linnades, wahekord on siin linnadele kaugelt soodsam.

Tähendasin juba enne, et sarnane linnade ignoreerimine toetusraha määramisel ülekohtune ja ühekülgne on. Härra Laarman püüdis küll wastu waielda: siin olla tegemist toetussummade määramisega, ja tulla eestkätt kehwemaid toetada. Meil on aga toetusraha määramisel teist teed käidud. Tuletage meelde agronoomiliseks abiandmiseks määratud toetus-

summasid. Need jagati ja jagatakse maakondade wahel selle peale waatamata, kas teatud maakond waesem wõi rikkam. Samuti teame, kuidas koolimajade ehituslaenu antakse, küsimata, kas laenusaajad omawalitsused on jõukad wõi kehwad. Sellest seisukohast minu poolt ettepanud parandusele järjelikult wastu waielda ei saa. Kui minu parandus wastu wõetakse, siis ei oleks riigi poolt tulew toetus suurem, kui 2.220.160 marka aastas. Ma arwan, et see summa tõepoolest riigikassat jalust maha ei raba.

Seks juhuseks, kui see ettepanek peaks tagasi lükatama, teen lisaettepaneku: „§ 8 wõtta „20.000“ marga asemel „50.000“ marka.“ Seda nimelt wälja minnes järgmistest kaalumistest. Kui kõigest 20.000 wõtta ülemmääraks, siis on 5 suuremat linna need, keda tahetakse selle seadusega karistada. Pealinn Tallinn, kus 123.534 elanikku, saaks kõigest 20.000 marka; Tartu linn oma pealt 50 tuhande elanikuga sama palju, samuti Narwa oma oma 27.000 elanikuga. Arwatakse aga siiski, et teatud piir peab olema maakondade ja linnade wahel, siis wõetagu vähemalt wastu minu poolt ettepanud 50.000 marka ülemmäärana. Siis oleks waid 4 linna need, mis küll kannataksid, kuid kaugelt vähem tuntawalt, kui 20.000-margalise ülemmäärana juures.

Lõpuks weel kolmas parandus, wõtta § 8-as, märkus 2-es arwu „kolm“ asemel „neli“. See on nimelt toetusraha, mis läheb Tallinna linna keskraamatukogule asjaomaste ülesannete täitmiseks. Keskraamatukogu on terve riigi jaoks. Tal on tähtsad ülesanded ja loomulikult palju wäljaminekuid. Kui talt nõuda tahtakse ta ülesannete wäärilist täitmist, siis oleks küll loomulik, et keskraamatukogu riigilt toetuse saaks vähemalt kahekordses määras.

Haridusministeeriumi kooliosakonna juhataja **G. Oilik:** Austatud Riigikogu liikmed! Haridusministeeriumi poolt teen järgmise korduwa ettepaneku: § 8 märkus esimeses wälja jätta sõnad „raamatukogu ülewalpidaja nõusolekul.“ Selle ettepaneku teen selle otstarbega, et lihtsustada raamatukogude korraldamist. Kui jätta nii, nagu siin ette nähtud, siis kujuneb asjakäik järgmiseks: Raamatukogu juhataja seab nimekirja kokku ning esitab raamatukogu nõukogule, kes selle nimekirja kinnitab. Nüüd tekib küsimus, kas raamatukogu ise need

raamatud muretseb wõi saadab haridusministeerium. Et seda küsimust otsustada, peab see nimekiri minema wallanõukogusse wõi linnawolikogusse ja see otsustab, kas raamatukogu wõtab riigi toetuse wastu raamatute näol wõi rahas. Arusaadaw, et see asjakäik aega wiidab ja raamatukogude huwisid ka rohkem ei kaitse. Mina arwan, et sellel asutusel, kes Riigikogult toetust nõutab ja seda jagab, oleks ka huwitaw teada, missuguseid raamatuid selle toetusega muretsetakse. Minu arwates ei oleks põhjust niisuguse umbusaldusega haridusministeeriumi tegewuse peale waadata ja arwata, et ta wõiks niisuguseid raamatuid saata, mis loetawad ei ole. Mina usun, et asutus, mis Riigikogu wolitusel rahwahariduse eest hoolitsema peab, ka kohustatud on selle eest hoolitsema, et see täies korras sünnib ja Riigikogul on wõimalik seda tööd kontroleerida ning õigetes rööbas-tesse juhtida.

M. Laarman (põl.): Teen samasuguse ettepaneku, kui II lugemiselgi, nimelt: § 8-as wõtta sõnade järele „raamatukogude tarwis“ sõnad „raamatute muretsemiseks“. Praeguse redaktsiooni järele antakse riigi poolt toetust awalikkudele raamatukogudele eelarwe korras vähemalt niisama suur summa, kui omawalitsused on määranud, see tähendab, raamatukoguhoidjate palkadeks ning inwentaari muretsemiseks. Minu arwates oli hariduskommisjonis algusest peale mõte, et riik annab toetust raamatute muretsemiseks, aga mitte raamatukogude inwentaari muretsemiseks ja ametnikkude palgamiseks. Teiseks tahtsin tähendada, et kui wastu wõetakse härra Gustawson'i parandus, siis ei saaks meie seda kätte, mis selle seadusega õieti kätte saada tahetakse ja nimelt, et toetada kehwemaid kogukondi.

Üsna ekslik on waade, mis härra Gustawson ette tõi, et siis, kui seadus praegusel kujul wastu wõetakse, mõned linnad hoopis vähemal määral toetust saavad, kui teised. Mitte ükski linnad, waid ka rikkamad wallad saaksid suuremaid summasid raamatukogude heaks wälja anda ja riik oleks kohustatud selle järele neile waldadele ka suuremaid summasid wälja andma, nii et siin ei ole millegiga põhjendatud wäide, et ükski suuremad linnad vähem saavad. Ma tähendaksin weel üks kord, et see paragrahw määrab juba ära, et kehweamad kogukonnad wõik-

sid riiklikku toetust saada raamatukogude asutamiseks. Ei ole tarwis suuremaid summasid üles wõtta ja riigikassat nende summade wäljaandmisega koormata riikaste kogukondade toetamiseks.

Juhataja J. Tõnisson: Aruandja lõpusõna ei tarwita. Panen ettepanud parandused hääletamisele selles järjekorras, nagu nad esitatud: 1) Rkl. Gustawson'i parandus § 8 I lõike kohta. Kui see tagasi peaks saama lükatud, siis rkl. Gustawson'i lisaettepaneku — „20.000 marka“ asemele wõtta „50.000 marka“. 3) tuleks hääletamisele rkl. Gustawson'i ettepanek § 8 märkus 2-es arw „kolm“ asemele wõtta „neli“, 4) haridusministeeriumi esitaja Ollik'u ettepanek § 8-da märkus 1-sest wälja jätta sõnad „raamatukogu ülewalpidaja nõusolekul“ ja lõpuks rkl. Laarman'i ettepanek § 8 juurde wõtta sõnad „raamatute muretsemiseks“. Panen hääletamisele kõigepealt rkl. Gustawson'i esimese ettepaneku. (Hääletatakse.) Nähtawa enamusega on ettepanek tagasi lükatud. Hääletamisele tuleb rkl. Gustawson'i lisaettepanek wõtta § 8 „20.000 marka“ asemel „50.000 marka“. (Hääletatakse.) Nähtawa enamusega on ettepanek tagasi lükatud. Hääletamisele tuleb rkl. Gustawson'i kolmas ettepanek wõtta § 8 märkus 2-es arwu „kolm“ asemel arw „neli“. (Hääletatakse.) Mul on raske otsustada, palun weel kord. (Hääletatakse.) Ettepaneku poolt on antud 22 häält, wastu 19 häält, seega on ettepanek wastu wõetud. (M. Laarman, põl.: Palun sedelitega.) Kodukorra järele on õigus nõuda sedelitega hääletamist, palun sedelid wälja jagada. (Jagatakse sedelid.) Kas tehakse ettepanekuid sedelite lugemise korra kohta. (Hüüded: Juhatus.) On ettepanek tehtud jätta sedelite lugemine juhatusse hooleks. (Hääletatakse.) Nähtawa enamusega on ettepanek wastu wõetud. Palun juhatusse liikmeid sedelite lugemisele asuda. (Loetakse sedelid.) Hääletamise tagajärjed on järgmised: ettepaneku poolt on antud 22 häält, wastu 25 häält, erapoole- tuid 2, seega on ettepanek tagasi lükatud. Hääletamisele tuleb haridusministeeriumi esitaja härra Ollik'u poolt tehtud ettepanek § 8 märkus 1-st wälja jätta sõnad „raamatukogu ülewalpidaja nõusolekul“. (Hääletatakse.) Nähtawa enamusega on ettepanek

tagasi lükatud. Hääletamisele tuleb rkl. Laarman'i ettepanek § 8-s sõnade järele „raamatukogude tarwis“ juurde võtta sõnad „raamatute muretsemiseks“. (Hääletatakse.) Ettepaneku poolt on antud 19 häält, vastu 25 häält, seega on ettepanek tagasi lükatud. Hääletamisele tuleb § 8 sel kujul, nagu tema II lugemisel vastu võetud. (Hääletatakse.) Nähtawa enamusega on § 8 II lugemisel vastu võetud kujul vastu võetud.

(Aruandja **H. Bauer** kannab ette ja eraldi hääletamisel võetakse vastu nähtawa enamusega § 9 ja § 10):

§ 9. Kui awaliku raamatukogu aset täidab eraraamatukogu (§ 3), siis läheb raamatute muretsemiseks määratud toetus, mis käesolewa seadusega on omawalitsuse ja riigi kanda, eraraamatukogu ülewalpidaja kätte. Eraraamatukogu tegewuse lõpetamise puhul, wõi kui eraraamatukogu ei täida enam awaliku raamatukogu ülesandeid, lähewad kõik riigi ja omawalitsuse summadega ostetud raamatud kohalikule omawalitsusele uue raamatukogu asutamiseks wõi mõnele teisele awalikule raamatukogule üleandmiseks.

Märkus. Käesolewas paragrahwis tähendatud eraraamatukogude ülewalpidamise kulud määratakse kindlaks kokkuleppel wastawa omawalitsuse ja eraraamatukogu omaniku wahel.

§ 10. Raamatukogu walitsejaks ja korraldajaks on juhataja (hoidja), kelle määrab ametisse ja wabastab ametist raamatukogu ülewalpidaja. Juhataja tasu määrab kindlaks raamatukogu ülewalpidaja tema ametisse määramisel.

Juhataja **J. Tõnisson**: Ettepanek on tehtud koosolekut lõpetada. Ma panen selle rkl. Sepp'a poolt tehtud ettepaneku hääletamisele. (Hääletatakse.) Kuna mul raske otsustada, palun weel kord. (Hääletatakse.) Ettepaneku poolt on 19 häält, vastu 22 häält, seega on ettepanek tagasi lükatud. Koosolek kestab edasi.

Aruandja **H. Bauer** (loeb): § 11. Raamatukogu juhataja kannab wastutust raamatukogu tegewuse eest ja hoolitseb raamatute korras- ja alalhoidmise eest. Eriti on tema ülesanded:

a) raamatukogu walitsemine ja korraldamine;

b) ajakirjanduse tellimine;

d) raamatute ostmine ja inventeerimine;

e) tarwiliste nimekirjade walmistamine;

f) raamatute wäljaandmine ja tagasi nõudmine;

g) kõigi raamatukogule määratud summade tarwitamine ülewalpidaja poolt kinnitatud eelarwe piirides ja korras, silmas pidades § 14 nõudeid;

h) töö jaotamine ametnikkude ja teenijate wahel, kui nad olemas;

i) ettepanekute tegemine ülewalpidajale ja ametiasutustele raamatukogusse puutuwais küsimustes;

k) raamatukogu arwustiku pidamine ning aruannete kokkuseadmine;

l) läbikäimine eraisikutega ja -asutustega.

Juhataja **J. Tõnisson**: Ma palun rahu, muidu kestab koosolek kaua. Asun hääletamisele. (Hääletatakse.) Nähtawa enamusega on § 11 vastu võetud.

Aruandja **H. Bauer** (loeb):

§ 12. Raamatukogu juhataja äraolekul täidab tema aset raamatukogu ülewalpidaja nõusolekul keegi teine isik raamatukogu juhataja ettepanekul.

Juhataja **J. Tõnisson**: (Hääletatakse.) Nähtawa enamusega on § 12 vastu võetud.

Aruandja **H. Bauer** (loeb): § 13. Awalikud raamatukogud alluwad kohalikule omawalitsusele. Raamatukogusse puutuwate küsimuste arutamisest omawalitsuse orgaanide koosolekutel wõtawad sõnaõigusega osa ka raamatukogude juhatajad.

M. Juhkam (töer.): Ma tegin teisel lugemisel ettepaneku sõna „wõtawad“ asemel lugeda „wõiwad osa wõtta“. Minu ettepanek jäi paari häälega wähemusesse, kuid temal on siiski sisuline tähendus, sest kui seda paragrahwi vastu wõtta praeguses redaktsioonis, siis tõepoolest omawalitsuste orgaanid ei saa mingisuguseid raamatukogudesse puutuwaid küsimusi arutada, kui raamatukogu juhataja koosolekult puudub, ei saa näiteks arutada, kas raamatukogule puid osta wõi mitte. Sellepärast kordan ma oma ettepanekut.

Juhataja **J. Tõnisson**: Aruandja lõpusõna ei tarwita. Asun hääletamisele.

Kes on härra Juhkam'i paranduse poolt, et neljandas reas sõna „wõtawad“ asemel lugeda „wõiwad osa wõtta“. (Hääletatakse.) Nähtawa enamusega on ettepanek wastu wõetud.

Nüüd kõlaks see paragrahw järgmiselt:

„§ 13. Awalikud raamatukogud alluwad kohalikule omawalitsusele. Raamatukogusse puutuwate küsimuste arutamisest omawalitsuse orgaanide koosolekutel wõiwad sõnaõigusega osa wõtta ka raamatukogude juhatajad.“

Asun hääletamisele. (Hääletatakse.) Nähtawa enamusega on § 13 ühes parandusega wastu wõetud.

(Aruandja **H. Bauer** kannab ette ja eraldi hääletamisel wõetakse wastu nähtawa enamusega §§ 14 ja 15):

§ 14. Awaliku raamatukogu ülewalpidaja otsusel asutatakse raamatukogu juurde raamatukogu nõukogu, kelle liikmeiks on vähemalt kolm raamatukogu ülewalpidaja omawalitsuse poolt walitud isikut ja kõik omawalitsuse raamatukogude juhatajad. Nõukogu ülesandeks on raamatukogusse puutuwate tähtsamate küsimuste arutamine ja raamatukogu tegewuse korralikkuse eest hoolitsemine, eriti on tema ülesandeks:

a) raamatukogu juhataja poolt kokku seatud eelarwe läbiwaatamine;

b) raamatukogule eelarwe alusel soetatava kirjanduse ja muu waranduse nimestiku kinnitamine;

d) ettepanekute läbiwaatamine kirjanduse kõrvaldamise wõi wõõrandamise kohta raamatukogust;

e) raamatukogu waranduse korrashoidmise järewalwe;

f) abinõude otsimine raamatukogu ainulise külje tõstmiseks;

g) raamatukogu tegewusaruande läbiwaatamine.

Nõukogu kodukorra kinnitab wastaw maakonna- wõi linna kooliwalitsus.

Märkus 1. Raamatukogu nõukogu puudumisel täidab wiimase ülesandeid kohaliku omawalitsuse haridusnõukogu. Raamatukogu juhataja wõtab sarnasel korral raamatukogusse puutuwate küsimuste arutamisest haridusnõukogus hääleõigusega osa.

Märkus 2. § 3 ettenähtud raamatukogu ülewalpidaja on kohustatud vähemalt kolmeliikmelist toimkonda moodus-

tama, kes raamatukogu nõukogu ülesandeid täidab ja selle koosolekuist kohaliku omawalitsuse esitaja hääleõigusega osa wõtab.

§ 15. Igas raamatukogus peab olema inwentaariraamat ja raamatute nimekirj haridusministeeriumi poolt heakskiidetud liigituskawa järele.

Aruandja **H. Bauer** (loeb): § 16. Awalikule raamatukogule, wälja arwatud Tallinna keskraamatukogu, ei tohi muretseda kõlbluswastast kirjandust.

Tallinna keskraamatukogu eraldab selles paragrahwis äratähendatud raamatud eriosakonda, mis awalikuks tarwitamiseks ei ole määratud.

K. Ast (sd.): See paragrahw on sarnane, et tema wastu ei saa kõige paremal tahtmisel sõna wõtmata jätta — mitte sellepärast, et kõlbluswastase kirjanduse wastu ei tuleks wõidelda, waid et keegi meist ei tea, missugune on kõlbluswastane kirjandus. (L. Raudkepp (krst.): Miks ei tea?) Noh, kui Teie arwate, ei Teie kutsutud olete seletama, mis on kõlbluswastane, siis wõtke ruttu oma leiduse peale patent ja Teie saate kuulsaks meheks. Kui Teie arwate, et Teie tunnete seda kunsti, siis eksite wäga. Kui Teie julgete enda peale wõtta sarnast ülesannet, millega ükski suur filosoof toime ei ole saanud, siis soowin Teile selle suure iseteadwuse puhul palju õnne. Mina igatahes julgen konstateerida, et see — mis on kirjanduses ja kunstis kõlbluswastane ehk sündmatu, et see on wäga palju arutamist leidnud ja weel ei ole keegi suutnud sarnast definiitsiooni anda, mis kõiki rahuldaks. Ma ei hakka sellest kõnelema, kuidas aegade jooksul moraal ja kõlblusmõiste on muutunud, kuidas nad isegi ühe aasta jooksul wõiwad muutuda, waid mina konstateerin ainult seda, et mitmed klassilised suurteosed, mida meie praegu wääriliselt hindame, on omal ajal leidnud süüdistamist kõlbluswastalsuses. Tuletan teile ainult meelde, kuidas Dante „Diwina komöödia“, mille puhul meie praegu kahetseme, et ei ole weel suudetud koolidele korrapärast tõlget saada, oli omal ajal katoliku maades keelu all, leiti kõlbluswastane olewat sellepärast, et poeet julges pilte maalida, kuidas pühaisad põrgutules keerlewad. Tuletan teile edasi meelde, kuidas meie lähemas naabrimaas, Wenes, tuntud kirjaniku Leo Tolstoi kirjatöö „Kreutzer'i sonaat“ kunni

viimase ajani keelu all seisis, ja jälle sellepärast, et ta olla kõlbluswastane. Kuid see oli kirjutatud juba tol ajal, mil Tolstoi väljakujunenud pale oli omandanud, mil tal olid kindlad moraaliwaated, mis olid, austatud härrad, teie omadega kaunis ühesugused. Seal ei räägita miskist muust, kui liha suretamisest. Aga seal juletakse ka sarnast lauset tarwitada: „Kui teie tõesti armastate, miks teie siis ühte woodi lähete.“ Juba ühe sarnase lause pärast arwati, et see kirjatöö on moraali ja kõlbluswastane. Et asju oma nimedega nimetati, sellepärast arwati, et Wene rahwas selle kirjatöö kõrgusele weel ei ole kaswanud ega wõi seda raamatut rahwaraamatukogudesse awalikuks tarwitamiseks anda. Muidugi ei ole see koolikirjandus, kuid meie praegu ei arutagi koolilugemikka, waid jutt on rahwaraamatukogudest.

Sarnaseid näiteid wõiks wirnad üles lugeda. Ma tuletan teile weel meelde, kuidas Prantsusmaal suur kära tõusis ühe noorema kirjaniku „La Garçonne'i“ romaani pärast ja kuidas prantslased oskasid selle raamatu keelu alla panna. (Wahel hüüe: Ta ei ole noor!) See on wõrdlemisi tähtsuseta kirjanik, aga et tema kirjatööle Anatole France wõimalikuks pidas eessõna kirjutada, siis pööras see kirjatöö tähelpanu oma peale. Praegu on see romaan paljudesse suurtesse kultuurkeeltesse tõlgitud. Saksa keeles on kolm tõlget. Wene keeles kaks. Kui teie selle töö kätte wõtate, siis ei leia sealt luubi läbi ka midagi kõlbluswastast. Igatehes tunneb Prantsuse kirjandus palju suuremaid moraali wastu patustamisi, kui neid selles „La Garçonne'is“ leiduda wõiks. Üks osa awalikku arwamist, nimelt ametlik osa, läks selle kirjatöö wastu paljalt sellepärast, et seal juletakse Prantsuse naisterahwast pärastrõjagaegsetest aastatest sarnasena kirjeldada, nagu ta tõepoolest on. Kui teie sedasama „La Garçonne'i“ wõrdlete Zola „Nana'ga“, mis mitte keelu alla ei kuulu, siis leiate Nanast kohti kümme korda moraaliwastasemaid, kui seda „La Garçonne'is“ leida. Lõpu idee selles romaanis on koguni humaanne ja arwan, et isegi luubi läbi ei suuda teie sealt pornograafiat wõi muud sellesarnast välja lugeda.

Ma luban lõpuks ka weel enda wäikese isiku minewikust näituse tuua; kui ma oma esimese nowellidekogu „Sääsed tormis“ välja andsin, siis seisis see raamat terwelt 4 kuud aresti all, kuna tolle-

aegne Wene tsensor tarwilikuks pidas mind nuhtlusseaduse § 1003 järele wastutusele wõtta, leides, nagu sisaldaks see kirjatöö moraaliwastast, sest ma olin ühes nowellis julgenud tarwitada sõna „hoor“, mis piiblis teadupärast wäga sagedasti tarwitataw on. Kohus tunnistas, et see mitte moraaliwastane ei ole. Selle raamatu puhul on küll pärast mitmekesiseid arwamisi esile toodud, aga moraaliwastaseks ei ole seda keegi tunnistanud. Kuid sellepeale waatamata ei leidnud teie seda awalikkudes raamatukogudes Wene ajal.

Ma ei taha teid mitte pikalt koormata ja lõpetan lühidalt. Teie peate ometi teadma, et küsimuse otsustamist kunsti ja kirjanduse suhtes, mis on lubatud ühiskondliku moraali mõttes, mitte ei wõi anda mingisuguse ametkonna kätte. Sellega, et meie § 16-a sellest seadusest välja heidame, usun, ei ole ometi awalik moraal mingisugusesse hädaohtu sattunud. Teie teate wäga hästi, et praegusel ajal, kus nilbe kirjandus maad leiab, suudetakse raamatu laialilaotamist keelata. Narwas ilmunud luuletuste kogu „Kakskümmend seitse“, mida ma ei ole mitte lugenud, ja sellepärast tema sisu arwustada ei wõi, on kohtuotsuse põhjal müügil kõrwaldatud ja enne weel, kui kohtuotsus välja kuulutati, oli wõimalik maksimate seaduste põhjal raamatu laialilaotamist takistada. Neil juhtumistel, kus asi käegakatsutawalt selge on, et tõepoolest nilbusega tegemist, on ometi wõimalik asjale wastu astuda, ilma et anda seda mingisuguse komisjoni, ametkonna wõi haridusministeeriumi hooleks. Sarnasel korral ei tekiks sellel alal muud midagi, kui ainult konfliktid. Ma juba tähendasin, et ise asi on, kui kõneldakse koolikirjandusest. Seal on sootu erilist tsenseerimist tarwis kaswatusteadlikkudes huwides. Aga niikaua, kui on jutt awalikkudest rahwaraamatukogudest, senni ei saa mitte asuda sarnasele seisukohale, kui wana Wene bürokraatia arwas, et rahwas on alaealine laps, kelle kätte ei wõi usaldada igat kirjandust. Ma kõnelen kõige kategooriliselt selle paragrahwi, kui wäga kardetawa paragrahwi wastu, mis saaks kunstile ja kirjandusele hukkawaks, kui meie walitsemise etteotsa pääseks inimesed, kes niisamuti oma moraalist aru saawad, nagu see härra seal, kes mulle wahele hüüdis ja kalletaoliste moraal tihtilugu midagi muud ei ole, kui puht jesuiitlik silmakirja teenimine.

15. Koosoleku lõpetamine kwoorumispuudumisel. Juhataja **J. Tõnisson:** On kirjalik teadaanne tulnud, et üles tõstetakse kwoorumiküsimus. Palun anda kõrwalruumi märku, et waadata, kui palju Riigikogu liikmeid on koos. (Helista-

takse kõrwalruumidesse. Sekretäär loeb saalis wiibiwaid Riigikogu liikmeid.) Koos on 43 Riigikogu liiget. Kodukorra § 35 järele ei ole koosolek otsusewõimeline, mispärast lõpetan koosoleku.

Koosolek lõpeb kell 2.25 m. p. l.

Algkirjale alla kirjutanud:

Riigikogu esimees **J. Tõnisson.**

Abisekretäär **O. Köster.**